

**LOKALNA AKCIJSKA GRUPA
„MENTORIDES“**

**LOKALNA RAZVOJNA STRATEGIJA
2014. – 2020.**

Rad LAG-a sufinanciran je sredstvima Europske Unije iz Europskog fonda za poljoprivredni razvoj, Podmjera 19.1. „Pripremna pomoć“ u okviru Mjere 19 „LEADER – CLLD“ – LAG „Mentorides“ iz Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.-2020.,

Udio sufinanciranja 90% EU, 10% RH

Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj: Europa ulaže u ruralna područja

POPIS DODATAKA

DODATAK 1 – Kontingenti stanovništva po gradovima i općinama

DODATAK 2 - Uvjeti prihvatljivosti

DODATAK 3 – Kriteriji odabira po pojedinom TO

DODATAK 4 – Izlazni pokazatelji odnosno očekivani rezultati po ciljevima i TO iz LRS

DODATAK 5 – Opis odabira projekata na razini LAG-a

DODATAK 6 – Sastav tijela LAG-a

DODATAK 7 - Razlozi zbog koji se rade izmjene LRS , očekivani rezultati i utjecaj izmjena na ciljeve, prioritetne mjere, TO i indikatore

SADRŽAJ

OZNAKA KRATICA (POJMOVNIK).....	4
UVOD	5
1. ZNAČAJKE PODRUČJA LAG-A	7
1.1. Opće zemljopisne značajke područja	7
1.1.2. Položaj i granice područja LAG-a	7
1.1.3. Geomorfološke i oceanografske značajke.....	8
1.1.4. Klimatske značajke područja	9
1.1.5. Prirodna baština LAG-a	9
1.1.6. Kulturno - povijesna i tradicijska baština.....	10
1.1.7. Kvaliteta života i stanje infrastrukture	14
1.1.7.1. Komunalna infrastruktura	15
1.1.7.2. Infrastruktura.....	17
1.2. Gospodarske značajke područja.....	19
1.2.1. Tržište rada.....	21
1.3. Demografske i socijalne značajke područja.....	21
2. ANALIZA RAZVOJNIH POTREBA I POTENCIJALA PODRUČJA I SWOT ANALIZA.....	23
2.1. SWOT analiza područja	23
2.2. Razvojni problemi i razvojne potrebe LAG-a MENTORIDES	29
3. OPIS CILJEVA LRS TE INTEGRIRANOG I INOVATIVNOG KARAKTERA LRS UKLJUČUJUĆI JASNE I UVJERLJIVE POKAZATELJE ZA IZLAZNE POKAZATELJE ILI REZULTATE.....	30
3.1. Razvojna vizija.....	30
3.2. Ciljevi, prioriteti i mjere LRS za područje LAG-a temeljeni su na mogućnostima PRR - a 2014. – 2020.....	31
3.3. Opis i usklađenost ciljeva, prioriternih mjera/aktivnosti i tipova operacija, TO iz LRS sa podmjerama i operacijama TO iz PRR-a	33
3.3.1. Ciljevi, prioriternih mjera i aktivnosti prema uvjetima iz PRR	38
3.4. Odabir projekata na nivou LAG-a	38
3.5. Opis tema planiranih projekata suradnje i način odabira projekata suradnje.....	38
3.6. Usklađenost sa nadređenim strateškim dokumentima (ŽRS, PRR).....	39
3.6.1. Inovacija.....	40
3.6.2. Okoliš.....	40
4. OPIS UKLJUČENOSTI LOKALNIH DIONIKA U IZRADU LRS	41
4.1. Aktivnosti formiranja i struktura partnerstva LAG-a.....	42
4.2. Priprema i izrada LRS primjenom načela „odozdo prema gore”	43
4.3. Opis partnerstva	44
5. AKCIJSKI PLAN PROVEDBE LRS 2014-2020.....	47
5.1. Tijek provedbe LRS na nivou svake godine unutar programskog razdoblja 2014 – 2020	47
5.2. Broj projekata za vrijeme programskog razdoblja 2014. – 2020	47
6. NAČIN PRAĆENJA I PROCJENE PROVEDBE LRS	50
6.1. Opis praćenja provedbe LRS	50
6.2. Opis procjene provedbe LRS	52
7. OPIS SPOSOBNOSTI PROVEDBE LRS	52
7.1. Ljudski kapacitet za provedbu LRS	52
7.1.1. Pozadina LAG-a – opće informacije o osnivanju	52
7.1.2. Uloga najvišeg tijela LAG-a	53
7.1.3. Zadaci i uloge Upravnog odbora i njegovih članova	54
7.2. Financijski kapacitet za provedbu LRS.....	55
8. FINANCIJSKI PLAN PROVEDBE LRS I RADA LAG-A.....	56

OZNAKA KRATICA (POJMOVNIK)

LEADER - ** Liaison Entre Actions de Developpement de l Economie Rurale – veze među aktivnostima za razvoj ruralnog gospodarstva
LAG - Lokalna akcijska grupa
EU - Europska unija
LRS - Lokalna razvojna strategija
BOTTOM UP - odozdo prema gore
CLLD - *Community-led Local Development – lokalni razvoj pod vodstvom zajednice
NATURA 2000 - Ekološka mreža Hrvatske
SZ-JI - Sjeverozapad - jugoistok
NN - Narodne Novine
JLS - Jedinica lokalne samouprave
SWOT - * Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats – snage, slabosti, prilike, prijetnje
OIE - Obnovljivi izvori energije
ŽRS - Županijska razvojna strategija
PRR - Program ruralnog razvoja
UO - Upravni odbor
HMRR - Hrvatska mreža za ruralni razvoj
PG - Poljoprivredno gospodarstvo
EUR - Euro
SMART - * Specific, Measurable, Attainable, Realistic, Timely – specifični, mjerljivi, izvedivi, realni ciljevi
* engleski
** francuski

UVOD

Lokalna akcijska grupa (LAG) OTOK PAG osnovana je 04. 08. 2014. god. godine s ciljem pripreme jedinica lokalne samouprave otoka Paga na primjenu LEADER procedura za ruralni razvoj otoka Paga, ali i sveopćeg održivog ruralnog razvoja. **LAG je tada** pokrивao gradove Paga i Novalje, te općine Kolan i Poveljanu.

Osnovan je kao organizacija civilnog društva, čiji su osnivači jedinice lokalne samouprave, lokalne javne ustanove i poduzeća, predstavnici lokalnog poslovnog sektora te udruge građana.

Sukladno potrebi pokretanja aktivnosti lokalnih akcijskih grupa, a u cilju privlačenja sredstava EU fondova i usklađenog ruralnog razvoja 15. svibnja 2015., u sastav LAG-a pristupili su Grad Rab i Općina Lopar, pod jedinstvenim imenom **LAG „MENTORIDES“**. Sjedište LAG-a se nalazi u Gradu Pagu na adresi Od Špitala 1.

Nakon osnivanja LAG-a, sukladno LEADER procedurama, izrađena je Lokalna razvojna strategija LAG-a (u nastavku: LRS). LRS je izrađena sukladno principima LEADER programa, odnosno primjenom „*bottom up*“ načela, koji podrazumijeva uključivanje svih dionika, iz sva tri razvojna sektora u pripremu ovakvog strateškog dokumenta.

LRS je realizirana prema Pravilniku o provedbi podmjera 19.2. „Provedba operacije unutar CLLD strategije“ „podmjere 19.3.“ Priprema i provedba aktivnosti suradnje LAG-a „i podmjere 19.4. „Tekući troškovi i animacija „unutar mjere 19“ potpora lokalnom razvoju u okviru inicijative leader (CLLD – lokalni razvoj pod vodstvom zajednice) „Iz programa ruralnog razvoja republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020.“

Lokalna razvojna strategija sadrži dugoročne razvojne strateške ciljeve i prioritetne mjere, odnosno aktivnosti koje je potrebno provesti kako bi se ostvario razvoj osmišljen procesom sastanaka i konzultacija s relevantnim razvojnim dionicima iz sva tri razvojna sektora, javnim, privatnim i civilnim.

Sudionici su se vodili načelima LEADER pristupa :

- **Uravnotežen razvoj cijelog područja:**

Strategija je izrađena analizom relevantne literature i ulaznih podataka o stanju u području te realnoj percepciji prednosti i razvojnih ograničenja definiranih od strane ključnih razvojnih dionika.

- **Pristup „odozdo prema gore“:** tijekom cjelokupnog procesa izrade Strategije, a uključen je i širok krug razvojnih dionika.

- **Javno-privatno partnerstvo/međusektorsko povezivanje:**

U fazi formiranja LAG-a i izrade Strategije, iznimna pažnja se posvećivala željama i potrebama svih razvojnih sektora; Strategija je nastala kao rezultat dugoročnog osnaživanja i zajedničkog rada predstavnika sva tri razvojna sektora, sukladno strukturi LAG-a; time je postignuta svijest svih dionika o njihovoj aktivnoj ulozi, međusektorskom udruživanju i zajedničkom upravljanju budućim razvojem područja LAG-a;

- **Inovativnost:**

Strategija je dala poseban naglasak umrežavanju dionika, primjeni novih znanja i tehnologija kao i prioritetoj potrebi usvajanja načela održivog razvoja; isto tako, Strategija je dala poseban naglasak i uvođenju uporabe obnovljivih izvora energije, čime je omogućila razvoj gospodarske samoodrživosti ali i povećanja kvalitete života svih stanovnika LAG-a;

- **Integralni pristup:**

Participacijskim procesom, prikupljanjem projektnih ideja i detaljnom analizom razvojnih mogućnosti i ograničenja, osmišljene su aktivnosti i projekti koji su integrirani u sveobuhvatne razvojne projekte cijelog prostora LAG-a, a koji povezuju gospodarski razvoj, kulturu i povijest, tradiciju i društvo u cjelini, čuvaju okoliš i uvažavaju rodnu jednakost, kao i dobne i obrazovne mogućnosti stanovnika te stvaraju razvojne mogućnosti za poboljšanje života stanovnika cjelokupnog područja LAG-a;

- **Umrežavanje i suradnja među područjima/LAG-ovima:**

Strategijom su osmišljeni projekti kao i aktivnosti povezivanja s drugim LAG-ovima u Hrvatskoj i inozemstvu, ali i organizacijama civilnog društva te nadležnim i stručnim institucijama i organizacijama na regionalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini, posebno u aktivnostima koje razvijaju sustav dobrog upravljanja, te prijenos novih znanja, informacija i tehnologija, čime će se iznimno doprinijeti smanjenju izoliranosti nerazvijenih područja prostora LAG-a i njihovih stanovnika;

- **Lokalno financiranje i upravljanje:**

Aktivnosti planirane Strategijom poboljšavaju mogućnosti lokalnog financiranja povezivanjem izvora financijskih sredstava, kao i poboljšanjem provedbe načela dobrog upravljanja, programskog planiranja i praćenja financiranja razvojnih programa i projekata; također ona je pridonijela povećanju razvoja svijesti i znanja lokalnih dionika o potrebi transparentnosti i odgovornosti svih razvojnih dionika za razvoj prostora na kojem žive i stvaraju.

- **Suradnja te pokretanje i provedba zajedničkih projekata dvaju ili više LAG-ova unutar zemlje, regije ili EU:**

Strategija LAG-a dokument je koji dodatno mobilizira ukupne razvojne kapacitete vlastitih resursa i razvojnih dionika, uvažavajući prostorne preduvjete i ograničenja, ali i kapacitete lokalnih stanovnika koje je potrebno dalje razvijati, te otvara nove razvojne mogućnosti privlačenja novih stanovnika na prostore LAG-a s inovativnim projektima i razvojnim programima koji će omogućiti brži i veći održivi razvoj cjelokupnog područja. U procesu izrade Lokalne razvojne strategije posebna pažnja posvećena je očuvanju i revitalizaciji kulturno-povijesne, tradicijske i prirodne baštine prostora LAG-a s ciljem razvoja prepoznatljivosti područja, s posebnim naglaskom na razvoj zaštićenih proizvoda s geografskim porijeklom zasnovanih na tradicijskom nasljeđu i prirodnim prednostima, te su uvažene potrebe uključivanja svih stanovnika, posebno iz marginaliziranih ili ugroženih društvenih skupina.

Provedba Lokalne strategije razvoja prioritetni je zadatak ureda i članova provedbenih tijela lokalne akcijske grupe (LAG-a). Oni pred sobom imaju ne samo složenu zadaću već i primjenu novih radnih načela i metodologija. Moraju uvijek imati pregled nad potrebama cjelokupnog prostora LAG-a i njegovih stanovnika te dalje razvijaju projektne ideje i provode projekte koji doprinose ostvarenju strategije, njezinih prioriteta i ciljeva u svrhu postizanja Vizije razvoja LAG-a.

1. ZNAČAJKE PODRUČJA LAG-A

1.1. Opće zemljopisne značajke područja

LAG „MENTORIDES“ nalazi se na sjevernom dijelu Jadranske regije. Predstavlja potpuno otočni LAG i obuhvaća područje otoka Raba i Paga koji pripadaju Kvarnerskim otocima.

Područje LAG-a karakterizira činjenica da ga čini ukupna kopnena i morska površina dvaju otoka Raba i Paga s pripadajućim otočićima i hridima.

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, LAG je imao 18.395 stanovništva. Prosječna gustoća stanovnika je 44,9 st/km². Stanovništvo LAG-a živi u 33 naselja, u 3 grada i 3 općine. Dužina morske obale LAG-a iznosi cca 423.47 km (Otok Pag dužinom obalne crte od 302.47 km najrazvedeniji je Jadranski otok 5. po veličini i otok Rab dužinom obalne crte od 121 km, 4. je otok po veličini). Najviši vrh na području LAG-a je vrh Kamenjak na otoku Rabu (408 m), a na otoku Pagu Sv. Vid (340 m).

Tablica 1. Osnovni statistički podaci o LAG –u MENTORIDES

1.1.2. Položaj i granice područja LAG-a

JLS	Površina (km)	Broj kućanstava	Broj stanovnika (2011.)	Gustoća naseljenosti (st./km.)	Naselja u sastavu jedinice lokalne samouprave
Grad RAB	90.08	2.892	8.065	89	Banjol, Barbat na Rabu, Kampor, Mundanije, Palit, Rab, Supetarska Draga
Općina LOPAR	26.50	484	1.263	47	
Grad PAG	132.11	1550	3846	29	Miškovići, Dinjiška, Vlašići, Vrčić Smokvica, Stara Vas, Gorica, Košljun, Šimuni, Bošana
Grad NOVALJA	93.36	1449	3663	39	Caska, Gajac, Kustići, Lun, Metajna, Potočnica, Stara Novalja, Vidalići, Zubovići
Općina KOLAN	28.85	309	791	28	Kolan, Mandre, Kolanjski gajac
Općina POVLJANA	38.57	304	759	19	
Ukupno	409.47		18.387	44.9	

LAG „MENTORIDES“ sastoji se od kopna i teritorijalnog mora. Administrativno, sjeverni dio otoka Paga (Grad Novalja) nalazi se u Ličko-senjskoj, a južni (Grad Pag, Općina Kolan i Općina Povljana) u Zadarskoj županiji, dok Grad Rab i Općina Lopar pripadaju Primorsko-goranskoj županiji. LAG „MENTORIDES“ pripada i prostornoj cjelini Jadranske Hrvatske (Jadranska Regija), odnosno Rab i Pag pripadaju skupini kvarnerskih otoka sjevernog dijela jadranskog primorja Republike Hrvatske. Područje LAG-a ima izuzetan geostrateški položaj budući da ima središnju ulogu za kontrolu gotovo cijelog Jadrana, što je utjecalo na njegov dosadašnji razvoj.

Slika: LAG MENTORIDES

1.1.3. Geomorfološke i oceanografske značajke

Područje LAG-a, odnosno otoci Rab i Pag nastali su u mladem tercijaru za vrijeme alpskog izdizanja tla.

Za otok Rab, *najjužniji otok Kvarnerskog arhipelaga* su specifične geomorfološke karakteristike koje čine grebeni i udoline koje se pružaju smjerom SZ-JI. Najveća zračna dužina otoka Raba, od rta Gavranić do rta Sorinj, iznosi 22 km. Zahvaljujući svom nepravilnom obliku, širina je otoka različita. Tako je najuži na južnom dijelu od rta Krkland

do zaseoka Perčinić u Barbatu 3 km, dok je najširi, i to 10 km, u svom sjevernom dijelu od rta Šilp u Loparu do rta Kristofor na sjeverozapadu otoka.

Otok Pag, zajedno s pripadajućim Maunom, obilježava izrazita dinarska morfostruktura koja odgovara morfostrukturi Ravnih kotara s kojima je do prije 5-6 tisuća godina činio jedinstveni kopneni sustav. Velike razlike u pejzažu uzrokovane su zbog utjecaja bure i posolice, pa je tako sjevero-istočni dio otoka – dio otoka koji je orijentiran prema kopnu i Velebitu, karakterizira strma visoka obala sa morskim grebenima, slabo pokrivena vegetacijom. Jedine dvije velike uvale koje prekidaju ovu strmu obalu su Paški zaljev i uvala Stare Novalje (dio otoka u Ličko-senjskoj županiji). Paški kanal je najdublji dio sjevernog Jadrana s maksimalnom dubinom od 110 m. Nastavlja se na uvalu Stara Novalja, a završava na rtu Lun, krajnjoj točki otoka Paga. Satelitskim pretraživanjima uočeno je snažno prodiranje mora iz Kvarnerića u Velebitski kanal kroz Paški kanal. Paški zaljev velika je uvala duboko usječena u kopno otoka Paga. Dužina uvale je oko 11.7 km, a od Velebitskog kanala odvojena je Paškim vratima širokim oko 780 m. Dubine u zaljevu ne prelaze 50 m, dok su u Vratima veće od 57 m. Uvala Caska je plitko područje zaljeva (17-19 m).

1.1.4. Klimatske značajke područja

Područje LAG-a „MENTORIDES“ pripada „jadranskom tipu“ mediteranske klime koji ima vruća i suha ljeta te blage i vlažne zime. Maritimnost LAG-a očituje se u srednjim temperaturama (naročito zimskih mjeseci) i temperaturnim amplitudama. Otoci spadaju u najtoplije otoke našeg primorja s visokim vrijednostima srednjih temperatura koje su posljedica visoke insolacije. Insolacija kao izvor energije u LAG-u do sada nije dovoljno korištena. Međutim, postoje široke mogućnosti primjene sunčeve energije u poljoprivredi, turizmu i drugim djelatnostima. Otok Pag je poznat kao jedan najbolje sa suncem obasjan otok na cijelom Jadranu i od 365 ima čak 280 sunčanih dana i preko 2500 sunčanih sati. Prosječna ljetna temperatura zraka je 28 °C a zimska 10 °C. Otok Pag ima 140 dana u godini višu temperaturu od 18 °C. Vrijeme na otoku ljeti nudi maestral, a zimi hladna i suha bura. Vlažnost zraka je kroz cijelo ljeto ista.

Otok Rab je poznat po relativno visokoj insolaciji. S prosječno 2417 sati sijanja sunca godišnje pripada sunčanom području sjevernog Jadrana koje obuhvaća zapadni i južni rub Istre, Lošinj, obalni pojas Krka, Pag i manje otoke u blizini. Srednje trajanje insolacije kreće se od 11 h dnevno u najtoplijem mjesecu - srpnju - do 3 h dnevno u prosincu. Rab ima relativno visok stupanj padalina, ali su one koncentrirane u kasno jesenskim i ranoproljetnim mjesecima i kraćeg su trajanja u odnosu na druge otoke, stoga je klima u razdoblju ljetne turističke sezone vrlo povoljna. Kvarnerski zaljev kojemu pripada i otok Rab okružen je planinskim lancima Učkom i Velebitom koji primaju velike količine oborina, pa stoga i Rab ima prosječno 1108 mm padalina. Jači vjetrovi snagom većom od 6 i više bofora pušu zimi prosječno 30 dana u godini. Zimi puše najjači sjeveroistočnjak (bura), a u proljeće i jesen najčešći je jugoistočnjak (jugo), dok ljeti s mora puše blagi i ugodni sjeverozapadnjak (maestral) koji znatno rashlađuje zagrijano kopno.

1.1.5. Prirodna baština LAG-a

Hrvatski otoci obuhvaćaju gotovo sve otoke istočne obale Jadrana i njegova središnjeg dijela, čineći drugo po veličini otočje Sredozemlja. Ma ih 1185, a geografski se dijele na 718 otoka, 389 hridi i 78 grebena. Iako određuju teritorijalno more koje čini gotovo 37% ukupnog prostora Hrvatske (bez otoka teritorijalno more bilo bi za oko dvije trećine manje), otoci zauzimaju oko 3 300 km², tj. 5,8% površine hrvatskog kopna. Najveći otoci jesu Cres i Krk (ca 409,9 km²), 77

ih je većih od 1 km², a svega dvadeset od 20 km². Uslijed naglašene razvedenosti (najrazvedeniji je Pag), a najduži Hvar) imaju više obale od kopna. Od 5834,9 km hrvatske morske obale, 4057,20 km (69,5%) otpada na obale otoka. Obično se dijele na istarsku, kvarnersku, sjevernodalmatinsku, srednjodalmatinsku i južnodalmatinsku skupinu.

Osobitost LAG-a predstavlja visoko vrijedna biološka raznolikost i prirodna baština koja je, radi svog međunarodnog značaja, uvrštena u međunarodnu mrežu prirodne baštine NATURA 2000 koja je ujedno i najveća koordinirana mreža područja očuvane prirode u svijetu. Međunarodna ekološka mreža NATURA 2000 obuhvaća područja koja su, primjenom stručnih kriterija, utvrđena kao područja važna za očuvanje ili uspostavu povoljnog stanja ugroženih i rijetkih stanišnih tipova i/ili divljih vrsta na europskoj i nacionalnoj razini. Za svako područje utvrđeni su ciljevi očuvanja i mjere zaštite prema Uredbi o proglašenju ekološke mreže (NN109/07). Gotovo cijeli prostor LAG-a nalazi se u području ekološke mreže i mreže NATURA 2000.

U kategoriju zaštićenog krajolika na Otoku Rabu je zaštićeni šumski rezervat „Dundo“ na poluotoku Kalifront, borova Park šuma Komrčar, grad Rab ubraja se u najljepše parkove Jadrana, sjeveroistočni dio poluotoka Lopara na Rabu, spomen-objekt - Stablo slobode na Trgu slobode u gradu Rabu, Geo-park. Na otoku Pagu su sljedeća zaštićena područja: Ornitološki rezervat Kolanjsko blato - blato Rogoza, Ornitološki rezervat Velo i Malo blato, Rezervat šumske vegetacije Dubrava - Hanzine. Otok Rab, uz Mljet i Korčulu, spada u red otoka s relativno najvećim zelenim pokrivačem. Vegetacijski pokrivač oplemenjuje i uljepšava pejzaž otoka. On ga štiti od vjetrova i naglih promjena temperatura, erozije tla, proizvodi dodatnu količinu kisika, pruža svježinu primorskom kršu, stvara prostore ugodne za šetnju i odmaranje. Šume, makija i druge vrste zelenila zauzimaju ukupno više od dvije petine površine otoka Raba. 75% površina je u društvenom vlasništvu dok je preostalih 25% u privatnom.

Otok Pag je poznat je po proizvodnji soli, siru, čipki, plaži Zrće, ali i po pticama koje tamo obitavaju. Naime, Veliko, Malo i Kolansko blato tri su zaštićena ornitološka područja na otoku Pagu, a danas je promatranje ptica najbrže rastuća turistička ponuda, poručili su učenici te škole čiji projekt se sastojao od obilaska močvarnih područja otoka Paga kako bi se javnosti pokazala zaštićena prirodna baština, a time i promovirala u turističke svrhe. Ornitološki rezervat Velo blato nalazi se na južnom dijelu otoka Paga. Ovaj prostor od iznimne je biološke važnosti jer je stanište preko 160 vrsta ptica močvarica od kojih je 66 vrsta gnjezdarica.

1.1.6. Kulturno - povijesna i tradicijska baština

Naseljenost na području LAG-a traje od predilirskog doba do danas. Cijelo područje obiluje mnogobrojnim arheološkim lokalitetima i vrijednim nalazištima. Od brojne pokretne i nepokretne arheološke i kulturno-povijesne baštine koja je jedna od najznačajnijih komparativnih i razvojnih prednosti LAG-a, iznimno je teško izdvojiti najznačajnije. Prostorni planovi JLS kao i evidencija Ministarstva kulture - Uprave za zaštitu kulturne baštine izrađene su detaljne studije kojima su registrirani nepokretni spomenici kulture svih kategorija, od povijesnih cjelina (urbane, poluurbane i ruralne cjeline, arheološke i hidroarheološke zone) do povijesnih građevina (stambeni, sakralni i javni sklopovi i građevine, etnografski i povijesni spomenici).

Područje LAG-a obiluje raznovrsnom baštinom iz različitih povijesnih razdoblja; od zaštićenih arheoloških lokaliteta rane antike, romaničkih crkava i zvonika iz 11-12 st, predivnih primjera monumentalnih sakralnih građevina do očuvanih povijesnih starih jezgri sa svojim tipično mediteranskim ugođajem i obiljem kasnogotičkih i renesansnih detalja (grbovi plemenitaša i bratovština, prozori, vrata, portali), bogate rizničke sakralne baštine, povijesnih arhiva i srednjovjekovnih statuta, a tu je i bogatstvo nematerijalne baštine u obliku pučkih i vjerskih svečanosti, procesija i drugih običaja koju njegovi stanovnici s ponosom i velikom ljubavlju njeguju i čuvaju.

Važnija zaštićena kulturna dobra na otoku Rabu:

GRAD RAB, povijesno-urbana cjelina

Posebno zaštićeni spomenici u Gradu Rabu;

- Veli zvonik Sv. Marije
- Kapela sv. Franje
- Palača Nimira,
- Ostaci crkve Sv. Ivana evanđeliste, samostana i zvonika
- Katedrala Sv. Marije
- Kneževa palača
- gradski bedemi
- Slika „Bogorodica s Djetetom“, Sv. Šimunom Bogo-primcem i Sv. Ivanom Evanđelistom

SUPETARSKA DRAGA

Samostan benediktinaca - sv.Petar

KAMPOR

Samostan sv. Bernardina Sijenskog

- ostaci vile rustike
- Zbirka inkunabula 14-18 st. , slika „Stigmatizacija sv. Franje“ -, Velika kamporska kronika, šest svezaka rukopisa

BARBAT

- preventivno zaštićena ruševina crkve sv. Damjana i Kuzme

LOPAR

- Arheološki lokalitet Podšilo keramička peć

Popis važnijih zaštićenih kulturnih dobara na otoku Rabu

- GRAD RAB, povijesno-urbana cjelina

posebno zaštićeni spomenici u Gradu Rabu;

- Veli „zvonik Sv. Marije“
- Kapela Sv. Franje
  - Palača Nimira)
  - **Portal Nimira**
- Ostaci crkve sv. Ivana evanđeliste, samostana i zvonika
- Katedrala sv. Marije - Kneževa palača

-Slika „Bogorodica s Djetetom“, Sv. Šimunom Bogo-primcem i Sv. Ivanom Evanđelistom

SUPETARSKA DRAGA

Samostan benediktinaca - Sv.Petar

KAMPOR

Samostan Sv. Bernardina Sijenskog

- ostaci vile rustike

- Zbirka inkunabula 14-18 st. , slika „Stigmatizacija Sv. Franje“, Velika kamporska kronika, šest svezaka rukopisa

BARBAT

- preventivno zaštićena ruševina crkve Sv. Damjana i Kuzme

LOPAR

- Arheološki lokalitet Podšilo keramička peć

- U mjestu Lopar postoje dvije crkve. Prva je župna crkva Sv. Ivana Krstitelja, crkva Blažene Djevice Marije iz 14. stoljeća je zavjetna

Rab je svakako najprepoznatljiviji po svoja 4 zvonika; 3 romanička i 1 baroknom kao glavnim obilježjima cijelog prostora i među najljepšim primjerima arhitekture toga tipa na Jadranu, ali osim samih crkava i sakralno slikarstvo te druga sakralna baština otoka Raba bilježi vrijedne umjetničke domete. Otok Rab je poznat i po svojim pješčanim plažama gotovo njih 30 s mnogim malim slikovitim uvalama, što su turisti iz cijelog svijeta prepoznali već prije 125 godina.

GRAD PAG ima dugu i bogatu prošlost, o čemu svjedoče brojni kulturno-povijesni spomenici te bogata kulturna baština koju njegovi stanovnici s ponosom i velikom ljubavlju njeguju i čuvaju.

Popis važnijih zaštićenih kulturnih dobara na otoku Pagu

-Nošnja grada Paga

- Kula Skrivanat

- Kula Kamerlengo.

-Zborna crkva Marijinog Uznesenja.

-Knežev dvor

-Crkva Sv. Jurja, crkva Sv. Frane.

Uz crkvu Sv. Frane nalazio se samostan - sjedište franjevaca konventualaca koji su u Pag došli iz Staroga grada. Samostan je prestao postojati 1785. godine, kada je posljednji franjevac, na vlastitu molbu, zatražio preseljenje u Šibenik zbog nemoći. No, samostan je formalno ukinut 1795. godine.

-Paška čipka (zaštićena je kao UNESCO-ovo nematerijalno dobro)

- Paški sir

- Magazini soli

- Paška sol

- Ljekovito blato

- Benediktinski samostan

GRAD NOVALJA- Novalja ima dugu, burnu i zanimljivu prošlost o čemu svjedoče brojni arheološki nalazi na raznim lokalitetima u gradu i njegovoj okolici

Novalis – Novalja i Cissa – Caska, dva su antička grada sa ostacima u Novalji i obližnjoj uvali Caskoj, gdje se antički nalazi prostiru i u podmorju. Važnost ovih dvaju naselja u rimskom vremenu daje naslutiti i otkriće rimskog potopljenog broda u **uvali Vlaška mala**, koji je transportirao amfore iz nekih dalekih krajeva carstva. U Caskoj je nedavno pronađeno i nekoliko **ranoslavenskih grobova** s bogatim nakitom, a na brdu **Košljune** iznad Novaljskog polja smješten je još jedan antički lokalitet.

- Rimski vodovod

- Stomorica

Maslina je od pamtivijeka prisutna na Zemlji. Prva su stabla kultivirana i posađena prije 5-6 tisuća godina na području Mezopotamije, Sirije i Palestine, odakle se maslina proširila Mediteranom. Postoji stablo masline staro više od 1.600 godina na ovoj lokaciji.

- Velika gradska bazilika

- Doljnja lokva

- Lunjski suhozidi

Dio kulturnog i povijesnog bogatstva Otoka Paga svakako je **suhozidna arhitektura** - prezide, suhozidi, i torovi sastavni su dio pašskog pejzaža, a ključni su u poljoprivredi i stočarstvu ovog samo naizgled golog i neplodnog otoka.

- Podmorsko nalazište u uvali Caska

- Poseban botanički rezervat

- Nalazište divlje masline

- Ornitološki rezervat

OPĆINA POVLJANA

- Župna crkva Sv. Jurja

- Prva župna crkva Sv. Martina
- Crkva Sv. Nikole
- Poveljanska zvona
- Veliko, srednje
- Jezero „Segal“ zapadno od Poveljane..
- Ornitološki rezervat Veliko Blato
- Suhozidi.

OPĆINA KOLAN - Naziv mjesta Kolana vjerojatno je nastao prema rimskom vodovodu, kanalu (lat. canalis, novolat. conalis, Conale, premještanjem slogova Colane). Taj je vodovod s izvora u Kolanjskom polju (danas Bunar) odvodio vodu do rimskog naselja Cisse u blizini Novalje, Etnografska zbirka, Župa Sv. Luke.

Kolanjsko blato,“ močvarno stanište „ koje se ističe bogatstvom i raznolikošću ptičjeg svijeta. Radi svoje važnosti za očuvanje biološke raznolikosti zaštićeno je kao ornitološki rezervat. U Kolanjskom blatu i bližoj okolici zabilježene su 163 ptičje vrste, od kojih je 66 gnjezdarica. U vrijeme selidbe i zimovanja u tršćacima se sklanjaju razne vrste ptica. Neke obitavaju na okolnim livadama, a poneke se gnijezde na obližnjem otočiću, a u blato se dolaze hraniti obiljem riba.

U Kolanjskom polju nalaze se stari bunari iz rimskog doba (dio rimskog vodovoda koji je vodio do Caske) kao dokaz vremena kada su svi mještani dolazili na ovo mjesto koje obiluje pitkom, čistom vodom neophodnom za život. Odlazilo se tamo po vodu za domaćinstva, žene su nosile robu na pranje, a muševci punili posude i odnosili vodu stadima ovaca čiji je uzgoj karakterističan za ovaj otok.

1.1.7. Kvaliteta života i stanje infrastrukture

Otočane određuju dvije naizgled proturječne posebitosti: s jedne strane visok stupanj autonomije i autarkičnosti, dakle upućenosti na sebe i na vlastiti mikrokozmos i s druge, zavidan stupanj otvorenosti prema civilizacijskim dostignućima, izgrađen prije svega na blagotvornom utjecaju mora i plovidbe.

Analiza nastanjanja u prošlosti i iseljavanja danas, taloženje kulturnih slojeva, smještaj otočnih naselja, razmještaj djelatnosti u otočnom prostoru i akvatoriju, jezični utjecaji i miješanja, nedvosmisleno potvrđuju te dvije komponente kao bitne odrednice otočnog identiteta. Otočani su, nadalje, multikulturalne osobe. To prije svega vrijedi za ruralno stanovništvo s malih otoka bez gradskih središta, gdje je u jednoj osobi redovno sjedinjen veliki broj vještina: svi su i ratari i ribari i stočari, pomorci i turistički radnici.

Dobra infrastruktura temelj je kvalitete života stanovnika, i neophodan preduvjet razvoja. Bez fizičke infrastrukture, prometne, komunalne, informacijsko-komunikacijske, razvoj je uvelike otežan. Pri tome se ne gleda samo opremljenost lokalnih središta, već udaljenih sela i zaselaka, čije napuštanje se razvojem infrastrukture mora zaustaviti, jer to negativno utječe i

na očuvanje kulturnog krajobraza i očuvanje nasljeđa. Ekonomska infrastruktura važna je za gospodarski razvoj LAG-a, poput poslovnih zona za razvoj poduzetništva, poljoprivredne i turističke infrastrukture bez kojih nema razvoja ruralnih područja.

1.1.7.1. Komunalna infrastruktura

Vodoopskrba LAG-a „ MENTORIDES „

Komunalno poduzeće Vrelo d.o.o. opskrbljuje vodom za piće stanovništvo i gospodarstvo na otoku Rabu putem voda iz:

- Vodovod Hrvatsko primorje - južni ogranak čija voda se koristi cijelu godinu, maksimalne količine vode koje se mogu koristiti su 126 l/s
- Vode otoka Raba čija voda se zahvaća u ljetnom periodu, te po potrebi u incidentnim situacijama. To su vode izvora Mlinica, bušotine Gvačići I, Gvačići II, Perići, Podmravići, koji daju ukupno 78 l/s Ukupno se opskrbljuje 9.328 stalnih stanovnika vodom u zimskom i ljetnom periodu (prema popisu od 2011. godine), dok još u ljetnom periodu potrošnja se povećava za 1.010.701 ostvarenih noćenja (podatak u 2011. godini).

Današnje Komunalno društvo Pag d.o.o. za komunalnu djelatnost nastalo je od Javnog poduzeća – Komunalno poduzeće Pag 20. prosinca 1995. godine, odlukom o organiziranju od 09. svibnja 1993 godine i bavi se djelatnošću.

- sakupljanje , pročišćavanje i distribucija vode
- uklanjanje otpadnih voda , odvoz smeća i sl. djelatnosti

Osnovni podaci o stanju vodoopskrbnom sustavu na području grada Paga;

- duljina mreže 104.974,5 metara
- ukupni volumen vodospremnika V=9990 koji se sastoji od 10 vodosprema i 2 prekidne komore
- broj priključaka: domaćinstva - 4634 gospodarstvo - 55
- godišnja potrošnja vode za 2008 godinu - 806.623,00 m

Odvodnja i pročišćavanje otpadnih voda:

U Gradu Rabu izveden je prvi sustav odvodnje otpadnih voda sa ispustom u more na Veloj Rivi. Godina 1968. i 1969. izvedena je kanalizacija na području Banjola sa pojedinačnim ispustima u more. Sustav odvodnje otpadnih voda Rab kakav je danas sastoji se od šest crpnih stanica od Škvera u Palitu do Petraca u Banjolu, a izgrađen je godine 1987. Ovaj sustav odvodnje pokriva područje Palita i Grada te dijela Banjola.

Sustav odvodnje otpadnih voda otoka Raba sastoji se od tri zasebna podsustava:

1. Sustav Rab:

Ovaj sustav je izgrađen 1987. godine te je bilo potrebno izvesti značajne radove na građevinskim i strojarskim dijelovima crpnih stanica. Do sada su sanirane crpne stanice Škver, Grad, Pod Vrh, Pod Ivići, a krajem 2011. godine planira se i sanacija CS Pod Marjan. U sklopu izgradnje nastavka sustava Rab biti će izgrađena i nova crpna stanica CS Petrac te će tako biti kompletno obnovljene crpne stanice cijelog sustava.

2. Sustav Draga:

Sustav Draga obuhvaća područje Mundanija, Gornje i Donje Supetarske Drage, Kampora i turistički kompleks Suha Punta. Do sada je izgrađen manji dio sustava i to dvije crpne stanice u Kamporu (CS18 i CS19) sa kolektorom duljine 2 km te privremeni ispust u more kod rta Kaštelina. U Supetarskoj Dragi sustav je izgrađen 1987. godine te je bilo potrebno izvesti značajne radove na građevinskim i strojarskim dijelovima crpnih stanica.

3. Sustav Lopar:

Sustav Lopar pokriva mjesto Lopar. Sastoji se od više od 5 km gravitacijskih i tlačnih cjevovoda i grupnih ogranaka za kućne priključke, pet crpnih stanica za prepumpavanje otpadnih voda, od kojih tri imaju sigurnosne ispuste, te uređaja za pročišćavanje otpadnih voda kod rta Stolac.

Komunalno društvo Pag d.o.o. za provjeru kvalitete otpadnih voda potpisao je ugovor sa Zavodom za javno zdravstvo Zadar još 2001 godine. Zavod sa svojim stručnim službama uzima uzorke otpadne vode iz kontrolnog okna označenog u Vodopravnoj dozvoli Ur.br:374-23-4-99-7, Klasa:UP/I-325-03/98-01/0276 od 15. lipnja 1999. godine. Uzorci se uzimaju u v Organiziranu odvodnju otpadnih voda (skupljanje-mreža, kondicioniranje-uređaj, deponiranje-podmorski ispust efluenta i zbrinjavanje mulja) na području Grada Novalje imaju riješeno samo naselje Novalja i Gajac. Prikupljanje otpadnih voda s područja naselja Gajac riješeno je u potpunosti.

Gospodarenje otpadom:

Na području LAG-a, uslugu sakupljanja i odvoza miješanog komunalnog i glomaznog otpada obavljaju dva komunalna poduzeća. **Vrelo d.o.o.Rab** obavlja poslove sakupljanja, prijevoza i zbrinjavanja otpada na području Grada Raba u čijem sastavu su mjesta Barbat, Banjol, Rab, Palit, Kampor, Mundanije, Supetarska Draga. Odlaganje komunalnog otpada na odlagalištu Sorinj vrši se od 1969 godine. Odlagalište se nalazi 1 km od Državne ceste Rab-Lopar do koje postoji asfaltirani pristupni put, a na ulazu na odlagalište postoje ulazna metalna vrata na kojima je istaknuta ploča s propisanim natpisom o vrsti odlagališta. Površina odlagališta je 40.000 m². Na odlagalištu su izvedeni odzračnici koji služe za lakše otplinjavanje odlagališta i sprečavanje samozapaljenja. Godine 2002. započelo se s odvojenim prikupljanjem otpada. Odvojeno se prikuplja staklo, PET ambalaža, papir, aluminijske doze, metal, otpadne gume, akumulatori i baterije i staro jestivo ulje.

Čistoća Pag d.o.o. osnovana je krajem 2013. godine sa sjedištem u gradu Pagu. U svojoj strukturi poslovanja obuhvaća odvoz i zbrinjavanje komunalnog otpada (kućnog, medicinskog, građevinskog, EE otpada i sl.), brigu i uređenje gradskog groblja sv. Karin, te uređenje i čišćenje šetnica, kao i same jezgre Grada Paga. Također u okviru poslovanja Čistoće Pag nalazi se i održavanje javnih zelenih površina. Svojim poslovanjem kroz edukaciju građana i djece (vrtičke i školske dobi), trudi se potaknuti svijest o zajedničkoj brizi za okoliš. Trenutno Čistoća Pag d.o.o. zapošljava 12 stalnih djelatnika.

Službeno odlagalište komunalnog otpada na području Grada Paga je odlagalište Sv. Kuzam koje se nalazi oko 3000 metara južno od centra Paga. Odlagalište se nalazi na sjevernoj padini brdovitog terena i orijentirano je prema zaljevu te je udaljeno od mora cca 50 m. Ukupne je površine 4,7 ha. Količina odloženog otpada se kreće oko 35.000 m³

1.1.7.2. Infrastruktura

Cestovna infrastruktura

Otok Rab

U vezi cestovnog prometa nemoguće je zanemariti Jadransku magistralu, dovršenu 1965. godine, čiji je utjecaj u ekonomskoj transformaciji i turističkom razvoju nepobitno vrlo važan. Izgradnjom trajektnih pristaništa i modernizacijom otočkih prometnica znatno je poboljšana kvaliteta veze kvarnerskih otoka s Rijekom kao makroregionalnim središtem, što se može primijeniti i na Rab.

Izgradnjom Jadranske magistrale i Rab je postao bliži Rijeci, ali njegov je položaj u usporedbi s ostalim otocima bliže perifernom nego centralnom, mada udaljenost Raba i Rijeke nije prevelika - ukupna je cestovna udaljenost približno 110 km. Jablanac, kao najbliža kopnena točka ne nalazi se na samoj Jadranskoj magistrali, već je od nje udaljen oko 6 km. Cestovna mreža otoka obuhvaća magistralnu i lokalne ceste u dužini od ukupno 47 km. Rapske ceste povezuju sva naselja na otoku. Problem u povezanosti naselja na Rabu postavlja se nedostatkom poprečne ceste koja bi spojila Suhu Puntu s Loparom. Prva cesta Rab-Lopar asfaltirana je pred 30 godina, 1967

Otok PAG

Prolaz državnih cesta D-106 i D-107 uz daljnju trajektnu vezu Žigljen (Stara Novalja) – Prizna osigurava relativno visokostandardnu cestovno-pomorsku vezu prema makroregionalnim središtima, autocesti i županijskom središtu. Određena ograničenja u povezanosti javljaju se povremeno tijekom zimskog perioda za vrijeme jačih udara bure. Međutim, unatoč navedenom ograničenju, glavna okosnica prometne mreže ovog dijela županije (D-106 i D-107) uz postojeću županijsku cestu Ž 5150 na dijelu Luna, omogućava približavanje područja Grada (preko drugih državnih cesta na kopnu) okolnim makroregionalnim središtima (Rijeka, Zadar, Split), te središtu Županije Gradu Gospiću.

Pomorski promet

Važnu ulogu u povezivanju otoka Raba s kopnom ima rapsko trajektno poduzeće „Rapska plovidba d.d.“, koje ga čini i jedinstvenim otokom. Naime, Rab je jedini jadranski otok čije je pitanje trajektno povezanosti riješeno poduzećem koje ima sjedište na samom otoku. Trajekti

rapskog prijevoznickog poduzeća plove na liniji Stinica- Jablanac, a prosječna je dužina puta oko 15 minuta. „Rapska plovidba“ trenutno posjeduje 4 trajekta: Barbat ,Sveti Kristofor, Rab i Sveti Marin, čijom je izgradnjom problem odsječenosti otoka od kopna u slučaju lošeg vremena sveden na minimum. Rapska plovidba tim trajektima podmiruje najveći dio rapskih potreba za povezivanjem s kopnom. 1993. godine obilježena je 30. obljetnica postojanja trajektne pruge Jablanac - Rab. 2011 .otvara se nova luka Stinica kod Jablanca. Veza Raba i kopna postoji i preko trajektne veze Lopar - Valbiska (na otoku Krku) a isto tako i katamaranska linija Rijeka-Rab-Novalja(otok Pag) Iako posredna veza Raba s kopnom preko otoka Krka prvenstveno predstavlja atraktivniji izbor, nije zanemariv doprinos te linije u rasterećivanju glavnog prometnog pravca preko Jadranske magistrale i Jablanca.

Osim preko trajektne veze povezanost sa kopnenim dijelom Županije i ostalim državnim cestama postiže se i zaobilazno putem državne ceste D-106 - preko Paškog mosta. Uz navedene prometnice veza sa Rijekom uspostavljena je i katamaranskom vezom Novalja – Rab – Rijeka.

Kad je 1969. godine nad Ljubačkim vratima izgrađen most, otok Pag je zapravo postao poluotok. Dugačak 301 metar Paški most spaja otok s kopnom, odnosno autocestom Zagreb-Split. Zato do otoka nije teško doći, jer most omogućuje siguran dolazak automobilom ili autobusom. Ujedno je otok Pag važan alternativni prometni pravac od kontinentalnog dijela Hrvatske prema Dalmaciji i obrnuto. Osim preko mosta, do Paga se lako dolazi i trajektnom vezom Žigljen -Prizna. Od otočne luke Žigljen do kontinentalne luke Prizna trajekti prometuju tek petnaestak minuta. Postoji i redovita brodska veza Novalja -Rijeka, kao i redovne autobusne veze Paga, Novalje, Kolana i Poveljane s Rijekom, Zadrom, Splitom i Zagrebom.

Poštanski promet, u svim jedinicama lokalne samouprave djeluju poštanski uredi koji pružaju poštanske i financijske usluge stanovništvu u zimskom/ljetnom radnom vremenu te djeluju poslovnice banaka i bankomati u općinskim i gradskim središtima. Zadnjih se godina broj telefonskih aparata, internetskih veza i mobilne telefonije u upotrebi povećava, a uvode se i digitalne centrale s optičkim kablovima. Nakon polaganja optičkih kablova veći je dio problema s telekomunikacijama riješen.

Pokrivenost LAG-a električnom energijom je 99% a broj priključaka na području LAG-a premašuje broj stalno nastanjenih kućanstava što ukazuje na veliki broj kuća za odmor. Područje otoka napaja se električnom energijom dalekovodom 110 kV na trasi Nin-Pag-Novalja-Rab-Krk-Omišalj-Melina i poprečnom vezom Novalja-Karlobag-Lički Osik. U Novalji je instalirana Trafostanica Novalja snage 110/10 (20). Lokalnu distribuciju pokriva 10(20) kV mreža. U svim naseljima na području otoka Paga distribucijska mreža je podzemna. Električnu energiju osigurava HEP d.o.o. Zagreb. Postojeći elektroenergetski sustav sa dalekovodima 110 kV i trafostanicom 110/20 kV predstavlja dio regionalnog sustava šireg županijskog značaja.

Područje LAG-a gotovo je potpuno pokriveno fiksnim telefonskim linijama i mobilnom telefonijom. Time je omogućeno i spajanje računala na brzu internetsku mrežu, što je važno za razvoj gospodarstva, posebno turizma, ali i kvalitete života stanovnika. Internetska mreža je dostupna na većem području, no ona je nedovoljne kvalitete i brzina. Važno je istaknuti kako je potreba za razvojem brzog i bežičnog interneta preduvjet razvoja ovog, otočnog, LAG-a.

Društvena i zdravstvena infrastruktura

Uz fizičku infrastrukturu, za kvalitetu života stanovnika LAG-a, važna je i društvena i zdravstvena infrastruktura, zatvaranje područnih škola, nedostatak ili velika udaljenost dječjih vrtića, neadekvatnost ili nepostojanje objekata za kulturne ili društvene aktivnosti, sportskih sadržaja i objekata, nedostatak ili neadekvatnost zdravstvene skrbi, uzrokovati će iseljavanje mladog stanovništva u područja boljih životnih uvjeta.

Na području LAG-a postoji 3 osnovne škole (u čijem sastavu djeluju i 3 područne) te 2 srednje škole i gimnazije. Dva doma zdravlja na području LAG-a uglavnom ne zadovoljavaju potrebe lokalnog stanovništva. Područje LAG-a zbrinjava djecu u 5 vrtića. Općenito gledajući, zdravstveni i obrazovni sustav dvaju otoka s područja LAG-A suočeni su s nedostatkom kvalitetne infrastrukture. Većina usluga i infrastrukture koncentrirane su uglavnom u većim centrima na području županija, dok je njihov nedostatak vidljiv u ruralnim područjima i otocima.

Socijalna skrb ostvaruje se putem podružnica centara za socijalnu skrb Crikvenica, Zadar i Gospić.

1.2. Gospodarske značajke područja

Oslonjeno na prirodni okoliš, otočno je gospodarstvo u pravilu jednostavno, a njegova struktura se, uspoređena s onom na kopnu, oduvijek doimala siromašnom. I danas na otocima izostaju cijele djelatnosti, a gospodarske jedinice koje su često jedini predstavnici svojih grana, znaju imati tek desetak radnika.

I gospodarska je povijest posebna. Od antike do danas otoci doživljavaju uspone poletnije od onih na kopnu, ali i padove koji su redovito teži, ponekad i katastrofalni. Oscilacije treba manjim dijelom pripisati povremenim promjenama otočnih prirodnih uvjeta. Većim dijelom uvjetuju ih trgovina i promet koji, jačajući i granajući se, sve više povezuju otočno gospodarstvo s kopnenim. Na taj način otvaraju se otočne poredbene prednosti što su otočani oduvijek znali iskoristiti. Povijest obiluje primjerima sužavanja proizvodne strukture malih i srednjih otoka. Ona se znala svesti na jedan jedini proizvod koji na kopnu dobro ide i brzo bogati otok s kojega dolazi. Uočene i korištene poredbene prednosti ovise, međutim, o onom što se zbiva na kopnu, pa tako i ne traju dugo. Kad jednom nestanu, treba se okrenuti drugim proizvodima, pa ako treba i drugim djelatnostima. Otočna je povijest puna primjera nesposobnosti da se specijalizirana proizvodnja napusti i zamijeni nekom drugom. Koristeći poredbenu prednost i skačući iz pretežno naturalnoga gospodarstva u tržišno, otočani su se rijetko kada znali snaći kad bi to isto tržište pokazalo svoju drugu stranu. Ograničena sposobnost iole bržeg mijenjanja strukture proizvodnje oduvijek je razlikovala otočno gospodarstvo od gospodarstva kopnenih regija.

Turistička ponuda otoka razlikuje se od otoka do otoka. Kvarnerski i sjevernodalmatinski otoci raspolažu s gotovo 75% smještajnih kapaciteta hrvatskih otoka ali im je struktura nepovoljnija od one na srednodalmatinskim i južnodalmatinskim otocima. Na sjevernojadranskim otocima natprosječno su zastupljeni kampovi, sobe i apartmani za iznajmljivanje, dok je udio osnovnog smještaja niži od otočnog prosjeka. Te razlike posljedica su drukčijih povijesno-razvojnih činitelja. Na prostorno raštrkanim i slabo prometno povezanim zadarskim otocima, na primjer, turizam se gotovo isključivo svodi na ponudu nekadašnjega tzv. privatnog sektora, zbog čega turističku ponudu na tim otocima gotovo u pravilu čine komplementarni kapaciteti.

Tablica 2. :Broj dolazaka i ostvarena noćenja domaćih i stranih turista u 2015. godini

JLS	Kategorija	Ukupno	Domaći	Strani
Grad Pag	Dolasci	110.675	11.861	98.814
	Noćenja	820.558	107.751	712.807
Grad Novalja	Dolasci	210.493	11.101	199.392
	Noćenja	1.372. 827	67.986	1.304.841
Općina Kolan	Dolasci	26.635	4.545	22.090
	Noćenja	247.825	59.129	188.696
Općina Poveljana	Dolasci	23.762	6.648	17.114
	Noćenja	180.818	57.249	123.569
Grad Rab	Dolasci	157.797	10.507	147.290
	Noćenja	1.526.000	687.000	839.000
Općina Lopar	Dolasci	87.870	3.965	83.905
	Noćenja	660.702	24.716	635.986
LAG MENTORIDES	Dolasci	617.232	48.627	568.605
	Noćenja	4.808.730	1.003.831	3.804.899

Izvor: Tz Grada Paga; Tz Grada Novalje; Tz Općina Kolan, TZ Poveljan; Tz Grad Rab, Tz Općina Lopar

Poljoprivreda i ruralni razvoj

Na području LAG-a MENTORIDES se nalazi 4 937,29 ha obradivih .Na području LAG-a je registrirano 952 PG-a. Svako PG na području LAG-a u prosjeku raspolaže u prosjeku s 5,1 ha poljoprivredno obradive površine. Najveći broj PG-ova na području LAG-a MENTORIDES bavi se maslinarstvom i plemenitom vinovom lozom .

Tablica 3.: Ukupna površina poljoprivrednog zemljišta i broj PG na području LAG-a MENTORIDES

JLS	Ukupna površina u HA	Ukupan broj PG-a
Grad Pag	2562.99	238
Grad Novalja	1085.14	248
Općina Kolan	393.78	36
Općina Poveljana	348.72	84
Grad Rab	546.15	345
Općina Lopar	0.51	1
LAG MENTORIDES	4937.29	952

Izvor: APPRRR

1.2.1. Tržište rada

Prema popisu stanovnika 2011, radno aktivno stanovništvo (15-64 godine starosti) na području LAG-a iznosi 6377 osoba, od toga 3638 muških i 2739 ženskih osoba.

<i>Grad RAB 2880 radno sposobno stanovništvo</i>	<i>1589 m</i>	<i>1291 ž</i>
<i>Općina LOPAR 392 radno sposobno stanovništvo</i>	<i>227 m</i>	<i>165 ž</i>
<i>Grad PAG 1422 radno sposobno stanovništvo</i>	<i>788 m</i>	<i>634 ž</i>
<i>Grad NOVALJA 1134 radno sposobno stanovništvo</i>	<i>701 m</i>	<i>433 ž</i>
<i>Općina KOLAN 312 radno sposobno stanovništvo</i>	<i>189 m</i>	<i>123 ž</i>
<i>Općina POVLJANA 237 radno sposobno stanovništvo</i>	<i>144 m</i>	<i>93 ž</i>

U kontingentu radno aktivnog stanovništva LAG-a MENTORIDES 14,89% (2739) čine žene, dok 19,78% (3638) čine muškarci. Najveći udio radno aktivnog stanovništva u odnosu na ukupan broj stanovnika nalazi se u Gradu Pagu (cca 49,91% ukupnog radno aktivnog stanovništva LAG-a). Važno je istaknuti kako je u djelatnostima poduzeća registriranim za poljoprivredu, ribarstvo, marikulturu i šumarstvo zaposleno manji broj zaposlenih nego u trgovačkim društvima. Najveća zaposlenost na području LAG-a je u uslužnoj djelatnosti. Obrti uglavnom samozapošljavaju vlasnike, dok zadruge nemaju značajan udio u zaposlenosti LAG-a.

1.3. Demografske i socijalne značajke područja

Novija društvena i gospodarska povijest hrvatskih otoka najbolje je ocrтана kretanjem otočnog stanovništva. Od 1857., kad je u našim krajevima obavljen prvi službeni popis pa donedavno, otočani su brojem, a i djelatnostima, dosegli vrhunac 1921. godine i zatim počeli opadati, da bi ih 1981., pod kraj stoljeća globalne eksplozije stanovništva, bilo manje nego u prošlom stoljeću. Prosječno otočno naselje imalo je te godine 417 stanovnika, što je ispod hrvatskog prosjeka. Na otocima nema ni većih urbanih aglomeracija; niti jedan grad ne prelazi 10 tisuća stanovnika. Najveći, Mali Lošinj, ima 6 566 stanovnika i danas je jedino otočno naselje s više od 5 tisuća stanovnika. Hrvatski otoci oduvijek su bili slabije naseljeni od ostalih sredozemnih otočnih skupina, premda mnogi kriteriji (blizina obale i otočnih centara, višemilenijska naseljenost, veličina i prometno značenje Jadrana itd.) načelno upućuju na gušću naseljenost i veće aglomeracije.

Dobna struktura:

Danas je više od četvrtine stanovništva Kvarnerskih otoka starije od 65 godina i taj udio će se i dalje povećavati jer se mlado stanovništvo i dalje iseljava. Zbog loše prometne povezanosti otoka, sve više otočana se preseljava na kopno. Ovo se prvenstveno odnosi na mlađu populaciju koja ipak ne može zadovoljiti svoje egzistencijalne, obrazovne i društvene potrebe na otoku. Jedan od problema, posebice starijih ljudi, jest loše organizirana zdravstvena zaštita na otocima koja iziskuje česta putovanja na kopno. Mladi koji odlaze na školovanje na kopno često tamo i ostaju. Na mnogim otocima osnovne škole su zatvorene jer na njima više nema djece školske dobi. Stagnacija ili depopulacija hrvatskih otoka može trajati još desetljećima i nema straha da će otoci tako skoro opustjeti. No, činjenica je da nijedan hrvatski otok nema takvu dobnu piramidu da može samostalno reproducirati broj stanovnika, što znači da bez mehaničkog priljeva na otoke nema ni povećanja broja stanovnika.

Suvremeno demografsko stanje pokazuje koliko su posljedice ovih kretanja ozbiljne. Otočna starosna struktura je nakon tolikih desetljeća iseljavanja i prirodnog pada izuzetno nepovoljna. Prosječna je starost otočana oko 43 godina (prosjek za Hrvatsku 1991. jest 36,5 godina). Najveći je demografski, a ujedno i gospodarski problem smanjenje udjela fertilnog, odnosno radno-aktivnog pučanstva. Na hrvatskim otocima danas živi 56,9% stanovnika između 15 i 60 godina starosti.

Marginalizirane skupine su skupine osoba s rizikom od socijalne isključenosti (osoba s invaliditetom, dugotrajno nezaposlena osoba, nezaposlena osoba nižeg obrazovanja, žrtva nasilja, beskućnik, bivši ovisnik ili prijestupnik, pripadnici manjinskih etničkih skupina,...). Na LAG području obzirom na prostornu izoliranost područja (otoci) uočljivi su pojedinci koji su zbog svoje „različitosti“ potencijalno isključeni iz društvene zajednice. Ne postoje organizirane skupine marginaliziranih osoba, već se putem udruga za razvoj civilnog društva, s ili izvan LAG područja, organiziraju projekti i radionice za uključivanje marginaliziranih osoba u ravnopravno sudjelovanje u društvu. Isto tako, važno je napomenuti kako se o osobama koje su u sustavu socijalne skrbi brinu i Centri za socijalnu skrb. Tako se za korisnike s područja LAG-a brine Centar za socijalnu skrb županije.

Programi pomoći stanovništvu:

Općine i Gradovi sufinanciraju različite opsege socijalnih usluga i socijalnog uključivanja među kojima su najčešće jednokratne pomoći obiteljima, skrb o djeci predškolske dobi, troškovi prijevoza za učenike i studente, prehranu za učenike, pomoć u kući za starije osobe, pomoć za osobe s invaliditetom, opremanje novorođenog djeteta, studentske i učeničke stipendije, troškovi pogrebnih usluga. JLS financiraju i rad organizacija civilnog društva i vjerskih organizacija. Usluge i programi se sufinanciraju putem natječaja, direktnim izdvajanjem iz proračuna i rjeđe ugovaranjem pružanja usluga. Većina sredstava izdvaja se za potporu učenika i studenata slabijeg imovinskog stanja. Gradovi i općine sufinanciraju i rad organizacija civilnog društva te izvaninstitucionalnih aktivnosti ustanova radi zadovoljavanja potreba prvenstveno osoba s invaliditetom i zdravstvenih teškoćama, djece i mladih ali i starijih osoba te osoba s invaliditetom. Uz to financiraju se i programi za potporu braniteljima i njihovim obiteljima, te programi prevencije u području kulture i sporta.

Razvijenost civilnog društva:

Gradovi i općine sufinanciraju i rad organizacija civilnog društva te izvaninstitucionalnih aktivnosti ustanova radi zadovoljavanja potreba prvenstveno osoba s invaliditetom i zdravstvenim teškoćama, djece i mladih ali i starijih osoba te osoba s invaliditetom. Uz to financiraju se i programi za potporu braniteljima i njihovim obiteljima, te programi prevencije u području kulture i sporta. Razvijenost civilnog društva se, između ostaloga mjeri i brojem organizacija civilnog društva koje aktivno djeluju na nekom području. Stvaranje lokalnog partnerstva, poznatog kao Lokalna akcijska grupa (LAG), je originalna i važna karakteristika LEADER pristupa. Zadaća LAG-a je prepoznati i provesti lokalnu razvojnu strategiju, donijeti odluke o raspodjeli financijskih resursa i upravljanje njima. LAG treba povezati javne i privatne partnere, biti dobro uravnotežen i reprezentativan s obzirom na zastupljenost postojećih lokalnih interesnih skupina koje dolaze iz različitih društveno-ekonomskih sektora na nekom području. Na razini odlučivanja privatni partneri i udruženja moraju činiti barem 50% lokalnog partnerstva.

LAG-ovi odlučuju o smjeru i sadržaju strategija razvoja ruralnih područja, te donose odluke o različitim projektima koji će se financirati.

2. ANALIZA RAZVOJNIH POTREBA I POTENCIJALA PODRUČJA I SWOT ANALIZA

2.1. SWOT analiza područja

SWOT analiza (*Strengths, Weaknesses, Opportunities, and Threats*) predstavlja kvalitativnu ocjenu snaga i slabosti te prilika i prijetnji važnih za razvoj LAG-a u cjelini. Snage LAG-a su vlastiti prostori, resursi i sposobnosti na koje se LAG može osloniti ili ih koristiti u svom daljnjem razvoju, te koje imaju najveće mogućnosti za uspjeh, a daju mu i komparativnu prednost pred drugim LAG područjima. Slabosti ukazuju na ograničavajuće faktore unutar samog LAG-a koje mora riješiti vlastitim snagama koristeći prilike koje mu se pružaju, ali i paziti na prijetnje koje mogu ugroziti razvojne planove i projekte te se pripremiti za njih i uvažavati ih, jer su izvan njegova obuhvata djelovanja, ali utječu na sve aktivnosti, a time i ostvarenje ciljeva i vizije.

SWOT analiza je temeljena na nalazima osnovne analize stanja u prostoru LAG-a, trendova, odnosno razvojnih pokazatelja, podataka prikupljenih iz literature i nadležnih institucija. Za izradu SWOT analize formirane su tematske multisektorske radne grupe koje su, kroz nekoliko savjetodavnih sastanka, definirale realne prednosti i slabosti, te prilike koje se pružaju za otklanjanje slabosti i jačanje prednosti, ali se i pripremile na uvažavanje prijetnji koje mogu usporiti ostvarenje dugoročnih ciljeva. Vodeći se kritičnim pitanjima LEADER programa, radne grupe izradile su detaljnu SWOT analizu prema glavnim razvojnim sektorima i to: položaj u okruženju i prirodni resursi; kulturno-povijesna i tradicijska baština; poljoprivreda, ribarstvo i prerada; gospodarstvo i turizam; kvaliteta života i ljudski resursi.

U SWOT analizi posebno se ističu prirodne prednosti područja LAG-a koje se zasnivaju na njegovim prostornim-otočkim značajkama, velikoj biološkoj i krajobraznoj raznolikosti i prostorima zaštićene prirodne baštine, kao i velikom broju lokaliteta vrijedne kulturno-povijesne baštine i tradicijskih vrijednosti, te turizma. Prostor ima i velike mogućnosti korištenja obnovljivih izvora energije (posebno solarne) koji mogu omogućiti energetske samodostatnost cijelog područja. No, s druge strane, ograničavajuće faktore LAG-a predstavljaju prvenstveno nedostatni razvojni ljudski resursi, stanovništvo je starije, posebno u ruralnijim prostorima LAG-a, i manje obrazovano. Seoske sredine se napuštaju i mlađe stanovništvo seli u urbane cjeline i napušta otoke. Izoliranost naselja, klimatske promjene te zapuštanje poljoprivrednih površina, kao i nedostatak udruživanja proizvođača i ponuditelja usluga, dovode do neiskoristivosti postojećih kapaciteta LAG-a, te mogu predstavljati dugoročnu opasnost ostvarenja razvojne vizije.

SWOT ANALIZA

SNAGE	SLABOSTI
Zemljopisni položaj, prirodni resursi i baština, NATURA 2000	
<ul style="list-style-type: none"> • Područje povoljnih klimatskih uvjeta – mediteranska klima sa stalnim vjetrom/bura, sunce • Relativno dobar geografski položaj • Velika biološka i krajobrazna raznolikost područja - područja zaštićene prirodne baštine na svim razinama valorizacije, razvedena morska obala • Međunarodno poznat po prirodnim ljepotama • Velika područja u mreži NATURA 2000 • Prirodne vrijednosti područja dostupne – postojanje lokalnih cesta/biciklističkih staza • Područje prepoznatljivo na nacionalnoj razini 	<ul style="list-style-type: none"> • Neiskorištene prirodne i klimatske prednosti područja i energetske potencijal vjetra i sunca • Nedovoljno iskorištena prednost geoprometnog položaja • Nedovoljno iskorištene prirodne prednosti čistog tla • Nedostatno poznavanje i svijest o očuvanju i održivom korištenju biološke i krajobrazne raznolikosti područja LAG-a • Nedostatni ljudski/materijalni kapaciteti za upravljanje zaštićenim područjima (upravljanje je s županijske razine) • Neadekvatno gospodarenje otpadom i zbrinjavanje otpada te otpadnim vodama • Nedefinirana strategija izgradnje turističkih kapaciteta bez razvojnih smjernica koje uvažavaju očuvanje okoliša i krajobraza • Nedostatna promidžba prirodnih vrijednosti • Nedovoljno valorizirana morska obala/nepostojanje planova očuvanja i održivog korištenja resursa morske obale
Kulturno-povijesna i tradicijska baština	
<ul style="list-style-type: none"> • Veliki broj valoriziranih/zaštićenih kulturno-povijesnih znamenitosti, arheoloških lokaliteta i povijesnih zbirki • Velik broj objekata i lokaliteta tradicijske baštine (stambeni, javni objekti, cisterne, bunari.....) • Postojanje izuzetno značajne zaštićene nematerijalne baštine (UNESCO-međunarodna razina zaštite) • Postojanje ljudskih resursa koji su poznavatelji kulturno-povijesne i tradicijske baštine • Postojanje autohtonih gastro 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatna iskorištenost kulturno – povijesne baštine u razvoju turizma i prihodima lokalnih zajednica i stanovnika • Nedostatak svijesti i edukacije lokalnog stanovništva o vrijednosti i potrebi očuvanja i održivog korištenja baštine • Nepoštivanje tradicijskih oblika i materijala gradnje • Nedovoljno upravljanje objektima i lokalitetima kulturno-povijesne i tradicijske baštine, zanemarivanje kulturno povijesne i tradicijske baštine • Loš marketing i promidžba kulturno-povijesne i tradicijske baštine, gastro ponude • Neiskorišteni ljudski resursi – poznavatelji kulturno-povijesne i prirodne baštine

<p>proizvoda zasnovanih na tradicijskom nasljeđu</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Neiskorišten potencijal autohtone gastro ponude – neprepoznatljivost njezine jedinstvenosti
<p>Poljoprivreda, ribarstvo, marikultura i prerada proizvoda</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Postojanje interesa proizvođača ekoloških i tradicijskih proizvoda • Tradicija u vinogradarstvu/vinarstvu • Tradicija u voćarstvu/trend povećanja površina pod voćnjacima/prerada voća u likere i voćne rakije/suhe smokve • Tradicija uzgoja i prerade ljekovitog bilja/visoko eteričnog bilja/lavanda, ružmarin • Tradicija maslinarstva/povećanje površina pod maslinama/prerada maslina – proizvodnja maslinovog ulja međunarodno priznate kvalitete • Ekološko pčelarstvo i pčelinji proizvodi/ proizvodnja visoko-kvalitetnog meda • Postojanje tradicije ribarstva i marikulture • Lokalna prodaja poljoprivrednih proizvoda na turističkom tržištu • Postoje poljoprivredne površine – kvalitetno tlo i klima 	<ul style="list-style-type: none"> • Neiskorišten prirodni potencijal područja (klima/tlo/vode/biološka raznolikost) • Nedostatak stručnih podloga o autohtonim biljnim i životinjskim vrstama područja i njihova uzgoja • Nedostatak prerađivačkih kapaciteta i objekata za preradu poljoprivrednih proizvoda i ekološku poljoprivrednu proizvodnju i finalizaciju proizvoda • Male poljoprivredne površine pojedinačnih proizvođača • Neiskorištenost poljoprivrednog zemljišta/zapuštanje poljoprivrednih površina/sukcesija • Neumreženost proizvođača poljoprivrednih proizvoda • Nepostojanje sustava navodnjavanja • Nedostatan i loš marketing i promidžba poljoprivrednih proizvoda • Nema prepoznatljivog lokalnog dizajna prehrambenih proizvoda • Nedostatak zaštićenih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda • Male količine poljoprivrednih proizvoda – nekonkurentnost • Nedovoljan standard kvalitete poljoprivrednih proizvoda s područja LAG-a • Otežana distribucija poljoprivrednih i ribarskih proizvoda radi loše prometne povezanosti s kopnom, posebno izvan turističke sezone, visoke cijene broskog prijevoza • Otpor lokalnog stanovništva za rad u poljoprivredi, posebno mladih

Gospodarstvo, turizam	
<ul style="list-style-type: none"> • Postojanje razvijenog poduzetničkog sektora – u području usluga, trgovine • Postojanje poduzetničke i obrtničke tradicije - iskustvo u poslovanju obrtničkog sektora i poduzeća • Postojanje privatnih smještajnih kapaciteta i kampova • Postojanje hotelskih kapaciteta (nedovoljno) • Iskustvo u pružanju usluga u turizmu • Prirodne karakteristike područja – dobar temelj za razvoj selektivnih oblika turizma, agro i zdravstvenog turizma • Postojanje ponude selektivnih oblika turizma zasnovanih na prirodnim prednostima područja • Zaštićena područja – potencijal raznolikog turističkog sadržaja • Postojanje turističkih ureda/zajednica • Dobar turistički image otoka 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatak udruživanja poduzetnika • Nedostatak ponude tradicijskih obrta i registriranih majstora tradicijskih obrta • Nedovoljna valorizacija tradicijskih obrta • Neiskorišteni prirodni preduvjeti za razvoj zdravstvenog i dr. selektivnih oblika turizma • Nedovoljni hotelski kapaciteti • Nedostatna popunjenost privatnog smještaja • Kratka turistička sezona – nedostatno iskorištenje jedinstvenih prirodnih preduvjeta za razvoj cjelogodišnjeg turizma (visoko izražena sezonalnost turizma) • Izoliranost naselja/zaselaka – otežan gospodarski razvoj i umrežavanje • Velika diferencijacija poduzetničkog sektora unutar LAG-a – jak razvoj u urbanijim cjelinama i nedostatak u ruralnim prostorima • Nedostatak međusobne suradnje ponuditelja u razvoju zajedničke turističke ponude destinacije • Nedostatak ponude organiziranih turističkih programa • Nedovoljna kvaliteta i raspoređenost smještajnih kapaciteta i sadržaja/korištenja morske obale na području LAG-a • Neprepoznatljiv izgled smještajnih kapaciteta – arhitekturna (vizualna) devastacija • Nedostatak kvalitetne radne snage u turizmu • Nedovoljna svijest stanovnika o potrebi prilagodbe novim trendovima • Ponude u turizmu • Nedefinirano upravljanje morskom obalom • Nepostojanje strateškog razvoja turizma i poduzetništva otoka usklađenog s podložnom prostorno-planskom dokumentacijom • Netransparentnost u donošenju prostornih planova – opasnost za nepovratnu devastaciju prostora

Kvaliteta života, ljudski resursi	
<ul style="list-style-type: none"> • Izražene pretpostavke za kvalitetno mjesto življenja: nezagaden okoliš, povoljni klimatski uvjeti, bogatstvo prirodnih resursa • Razvijen sustav vodoopskrbe bliže urbanim sredinama • Razvijena električna mreža • Razvijen telekomunikacijski sustav u urbanim dijelovima • Razvijena suradnja s edukacijskim, stručnim i znanstvenim institucijama i pojedincima • Iskustvo u međunarodnoj suradnji na razvoju i implementaciji razvojnih projekata • Pojedinci entuzijasti / pokretači razvoja 	<ul style="list-style-type: none"> • Neadekvatna prometna međuotočna povezanost • Starenje stanovništva • Nedostatak radnih mjesta – iseljavanje obrazovanih i mladih kadrova • Izoliranost zaselaka i naselja, slaba lokalna prometna povezanost/nedostatak adekvatnog javnog prijevoza – otežan život stanovnika i razvoj gospodarstva unutar područja LAG-a • Nedostatna telekomunikacijska infrastruktura • Neujednačeni uvjeti života stanovnika u naseljima na području LAG-a, koncentriranje • Stanovništva u urbanijim cjelinama i odumiranje ruralnih zajednica u izoliranim područjima (izumiranje cijelih naselja) • Skuplji život stanovnika LAG-a u odnosu na život na kopnu, više cijene hrane i kućnih potrepština • Nedostupnost javnih usluga, posebno starijim stanovnicima i stanovnicima ruralnih zajednica • Neadekvatna zdravstvena zaštita • Nedostatni programi za mlade • Zapuštenost javnih cisterni, neriješena vodoopskrba izoliranih ruralnih naselja • Nedovoljan broj centara i programa za društveni razvoj zajednica • Nerazvijen civilni sektor u smislu organizacija civilnog društva i udruga za bolje zadovoljavanje potreba stanovništva i/ili promicanje standarda EU • Slaba umreženost pojedinaca entuzijasta / pokretača • Nedostatak obrazovanog stanovništva (srednje i visoko obrazovanje) • Nedostatak kadrova za izradu razvojnih projekata na lokalnoj razini LAG-a • Nepostojanje adekvatnih programa za marginalizirane skupine

PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Članstvo u EU- strukturni fondovi • Brojni nacionalni i inozemni izvori sufinanciranja razvojnih projekata zajednice i gospodarstva (naglasak, turizam i poljoprivreda) • Mogućnosti financiranja razvoja infrastrukture otoka • Porast interesa posjetitelja za područje otoka • Porast interesa za očuvanje kulturno-povijesne i prirodne baštine • Doseljavanje novog i neautohtonog stanovništva • Pojačan interes investitora za razvoj turizma • Pojačan interes investitora za razvoj obnovljivih izvora energije • Pojačan interes stručnih i znanstvenih institucija i organizacija za realizaciju projekata na području LAG-a 	<ul style="list-style-type: none"> • Nesređeno i nejasno zakonodavstvo i preklapanje ingerencija različitih nadležnih institucija • Nedostatak kontrole nadležnih institucija u devastaciji prostora • Nedostatak financijskih sredstava za pripremu i provedbu razvojnih projekata gospodarskog i javnog sektora • Neriješeni imovinsko – pravni odnosi • Neriješeno upravljanje pomorskim dobrom • Sivo tržište u domeni privatnog smještaja • Pomanjkanje novih tehnologija i nedostatak kadrova koji znaju raditi s novim tehnologijama • Skupe, spore i neefikasne nadležne službe i procedure uključujući akreditirana nacionalna tijela za provedbu fondova EU • Centralizacija javne administracije • Nedostatni ljudski, tehnički i prostorni kapaciteti nadređene državne uprave za praćenje i potporu razvoja otoka • Nekontroliran uvoz poljoprivrednih proizvoda • Sukcesija – zapuštanje poljoprivrednih površina • Nekontrolirana kupovina zemljišta od strane investitora – velik pritisak na krajobraz i otoke u cjelini • Socijalna isključenost ugroženih skupina društva • Gubitak identiteta autohtonog stanovništva – doseljavanje i ostanak neautohtonog stanovništva, vlasnika nekretnina • Odumiranje stanovništva – starenje i depopulacija uzrokovana ekonomskim stanjem okruženja

Izvor: obrada autora, 2015.

Partnerstvo je u procesu izrade SWOT analize, dodatno definiralo razvojne smjernice:

- Bolje korištenje prednosti geostrateškog položaja i otočke karakteristike LAG-a, posebno za razvoj poljoprivrede vezane na turizam.
- Zaštićena područja, biološka i krajobrazna raznolikosti, NATURA 2000, prirodna, kulturno-povijesna i tradicijska baština – velike razvojne mogućnosti
- Restrukturiranje poljoprivrede i gospodarstva – velike mogućnosti za razvoj proizvoda s višom dodanom vrijednosti, nova radna mjesta i zajednički marketing
- Mali poduzetnici imaju proizvode s niskom dodanom vrijednosti i tradicionalnim znanjima – mogućnosti za jačanje ljudskih resursa i gospodarski rast stjecanjem novih znanja i uporabom novih tehnologija
- Niska razina znanja poljoprivrednih proizvođača i poduzetnika u ruralnim područjima – stjecanje novih znanja i vještina, treba iskoristiti talente i potencijale lokalnog stanovništva
- Umrežavanje mikro proizvođača i pružatelja usluga– velika prilika
- Jačanje odnosa s turističkim sektorom koji je ujedno i glavno tržište poljoprivredne proizvodnje
- Obnovljivi izvori energije – velike razvojne mogućnosti

2.2. Razvojni problemi i razvojne potrebe LAG-a MENTORIDES

Analizom stanja i izradom SWOT analize identificirani su problemi, a isti su poslužili za utvrđivanje razvojnih potreba.

RAZVOJNI PROBLEMI	RAZVOJNE POTREBE
<ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljna iskorištenost zemljišta • Nezainteresiranost mladih ljudi za poljoprivredu • Niska razina obrazovanja stanovništva u sektoru poljoprivrede • Nedovoljna razvijenost nepoljoprivrednih proizvoda i usluga • Slaba sinergija dionika u poljoprivredi i turizmu • Neiskorištenost geoprometnog položaja • Nedostatak institucionalnih kapaciteta za plasman autohtonih proizvoda • Demografski nepovoljni pokazatelji • Neadekvatan sustav za gospodarenje otpadom • Nedovoljna iskorištenost potencijala obnovljivih izvora energije • Loš institucionalni okvir za uspostavljanje međunarodne suradnje između LAG-ova 	<ul style="list-style-type: none"> • Prenamjena zemljišta za poljoprivredne svrhe • Dodjeljivanje potpora i razvoj mjera namijenjenih mladim poljoprivrednicima • Poticanje stanovništva za stjecanje novih znanja u poljoprivredi • Motiviranje i poticanje poljoprivrednih subjekata na proširenje djelatnosti-proizvoda • Poticanje na umrežavanje i zajedničko djelovanje dionika u poljoprivredi i turizmu • Mjere stimulacije izgradnje prerađivačkih kapaciteta • Okrupnjavanje poljoprivrednih površina • Mjere stimulacije korištenja poljoprivrednih površina • Definiranje sustava navodnjavanja • Kroz proces povezivanja poljoprivrednih proizvođača definirati marketing koncepta • Definirati sustav osiguranja financijskih sredstava za pripremu i provedbu razvojnih projekata

	<ul style="list-style-type: none"> • Edukacija stanovništva za primjenu novih tehnologija • Uspostava cjelovitog sustava za integrirano i zakonski regulirano odlaganje otpada • Podizanje svijesti stanovništva o važnosti obnovljivih izvora energije te razvoj mjera za obnovljive izvore energije • Korištenje potpora za međunarodnu suradnju iz (Programa ruralnog razvoja
--	---

Izvor: Obrada autora, 2015.

3. OPIS CILJEVA LRS TE INTEGRIRANOG I INOVATIVNOG KARAKTERA LRS UKLJUČUJUĆI JASNE I UVJERLJIVE POKAZATELJE ZA IZLAZNE POKAZATELJE ILI REZULTATE

3.1. Razvojna vizija

Vizija razvoja LAG-a je sažeta i jasna zamisao o željenom i predvidljivom postignuću u razvoju područja, u uskoj povezanosti sa Razvojnim strategijama Županija (prostorni planovi, master planovi turizma, industrijska strategija, očuvanje okoliša, kvaliteta života stanovništva itd.) . Zasniva se na rezultatima osnovne analize, SWOT analize, razvojnih trendova u užem i širem krugu te idejama o budućnosti područja. Polazište za izradu vizije je - područje LAG-a sa svojim prednostima i slabostima, potencijalima i problemima, jedinstvenostima i nedostacima.

Područje prvenstveno karakterizira nekoliko osnovnih elemenata:

- Mediteran, otoci, puno sunčanih dana
- Čista, očuvana i zaštićena visoko vrijedna prirodna baština;
- Kulturno-povijesna i tradicijska baština te vlastite snage i sposobnosti.

Uloga Lokalne razvojne strategije, čija su načela osnova za osmišljavanje vizije:

- Očuvati i razviti socijalni kapital s razvojem partnerstva između javnog, privatnog i civilnog sektora te uspostava mreže potpornih institucija u svrhu njihova sinergijskog djelovanja s ciljem postizanja razvoja područja LAG-a,
- Jačanje gospodarske mogućnosti područja s razvojem poljoprivrede i svih drugih djelatnosti koje omogućuju održiv razvoj područja,
- Razvoj poduzetničkog razmišljanja i kulture te pomoć razvoju poduzetništva na ruralnim područjima, posebno razvoja obiteljskih domaćinstava, malog poduzetništva i obrtništva,
- Osigurati kvalitetu života stanovnika a time i opstojnost lokalnog stanovništva LAG-a

Vizija LAG-a MENTORIDES osmišljena temeljem analize stanja, SWOT analize i razvojnih smjernica je:

Mi smo gospodarski i društveno razvijeno područje zadovoljnih, obrazovanih stanovnika, s tisućljetnom tradicijom očuvane kulturno-povijesne baštine, mediteranskih krajolika i prepoznatljiva ruralno turistička destinacija.

Vizija će postići:

- Promicanje identiteta, kreativnost, inovacije, poduzetništvo i partnerstvo između javnog, civilnog i privatnog sektora,
- Podizanje gospodarske konkurentnosti te poticanje razvoja novih proizvoda, usluga i tehnologija u ruralnim zajednicama,
- Kvalitetan razvoj i potporu stjecanju specijalističkih znanja i vještina za razvoj svih aktivnosti u ruralnim područjima (poljoprivredna gospodarstva, mikro i mali poduzetništvo),
- Očuvanje biološke i krajobrazne raznolikosti i zaštićenih područja/NATURA 2000, te kulturno-povijesne i tradicijske baštine i omogućiti njihovo održivo korištenje u razvoju turizma,
- Razvoj ruralnih usluga i infrastrukture usporediv s onim u urbanim područjima.

S naglaskom na razvoj ruralnih područja, vizija će omogućiti razvoj dopunskih aktivnosti posebno poljoprivrednih gospodarstava te mikro i malih poduzeća te iskoristiti potencijal koji im pružaju prirodni uvjeti okruženja s visokim prirodnim i kulturno-povijesnim vrijednostima, kao i blizina turističkih centara. Fokusiranjem na izgradnju kulture dijaloga i partnerstva, razvojem i integracijom svih sektora razvijati će se inovativni pristupi, poticati kreativnost te razvoj kvalitete i očuvanje tradicije s očuvanjem okoliša, a time nadopunjavati tehnološki razvoj. Posebna pažnja će se posvetiti razvoju prepoznatljivosti područja i proizvoda područja te njihovom pozicioniranju na tržištu.

3.2. Ciljevi, prioriteti i mjere LRS za područje LAG-a temeljeni su na mogućnostima PRR - a 2014. – 2020.

Razvojna strategija LAG-a je temeljni dokument za utvrđivanje i provedbu gospodarskog i društvenog razvoja. Strategiju koristimo kao sredstvo koje bi trebalo pomoći pri usmjeravanju razvojnih procesa u LAG području kako bismo poboljšali uvjete za održivi razvoj, povećanje konkurentnosti i u konačnici za postizavanje više kvalitete života i zadovoljstva svih naših građana. Polazeći od razvojnih potreba i mogućnosti LAG područja, ovom se strategijom utvrđuju vizija, strateški ciljevi, prioriteti i mjere, što predstavlja okvir i neophodnu osnovu za pripremu financiranja i provedbu razvojnih projekata koji su ključni pokretači promjena u gospodarstvu i društvu u cjelini. Osobito važan dio ove razvojne strategije predstavlja sustav za praćenje i vrednovanje provedbe, za ocjenu razvojnih rezultata i učinaka svakog razvojnog projekta, a time i uspješnosti i učinkovitosti ostvarivanja strategije. Ovaj sustav omogućuje da se strategija kontinuirano preispituje i revidira, kako bi se moglo brzo odgovoriti na promjene u bližem i širem okružju. Budući da razvojna strategija nije samo dokument nego je to proces, način mišljenja i djelovanja svih uključenih u razvoj LAG-a, njezino usvajanje nije završetak jednog pothvata, nego tek prvi korak u zajedničkom naporu prema ostvarivanju ciljeva koje želimo, koje možemo i koje trebamo ostvariti. U tome, osim nositelja razvoja, predstavnika javnog, privatnog i civilnog sektora, izuzetno važnu ulogu imaju i svi građani LAG-a.

Analizom stanja LAG je definirao 3 temeljna razvojna cilja:

1. Jačanje konkurentnosti i održivosti gospodarske djelatnosti

Jačanjem konkurentnosti proizvoda poljoprivrednih gospodarstava u ponudi za tržište poboljšati će se ukupna konkurentnost poljoprivrednog sektora.

2. Razvoj inovativnih proizvoda

Povećanje broja novih i konkurentnih proizvoda nastalo kao rezultat lokalne proizvodnje istraživanja i razvoja.

3. Jačanje kapaciteta LAG-a i dionika

Sudjelovanje LAG-a u partnerskim inicijativama usmjerenih na unapređenje internih kapaciteta LAG i usvajanje novih znanja kojima se mogu premostiti problemi u razvoju područja LAG-a

Ovi ciljevi moraju biti vidljivi tijekom realizacije strategije putem provedbe širokog spektra aktivnosti, s naglaskom na ključne razvojne sektore: turizam, poljoprivredu, ribarstvo. Opći cilj strategije razvoja je podržati održivi razvoj lokalne zajednice i inicijativa u LAG području poticanjem među-sektorske suradnje i integriranog pristupa revitalizacije zajednice i jačanje ruralnog gospodarstva.

Kako bi se ostvario opći cilj Strategije te maksimaliziralo postizanje razvojne vizije, LAG će u svom djelovanju posebno poštivati načela:

- Integralnog razvoja zajednica koji se temelji na povezanosti područja, zajedničkoj tradiciji i lokalnom identitetu
- Pristupa „*odozdo prema gore*“
- Međuregionalne i međunarodne suradnje
- Javno-privatno partnerstvo
- Inovacija
- Međusektorske integracije
- Umrežavanja i suradnje između LAG-ova i njihovih dionika iz javnog, civilnog i privatnog sektora

Neka od ovih načela sastavni su dio prioritarnih mjera LRS i TO koje iz njih proizlaze. Posebna pozornost biti će posvećena osnaživanju, rodnoj jednakosti, uključivanju žena, mladih te starije populacije kao i ravnopravnom sudjelovanju javnog, civilnog i privatnog sektora. Za ostvarivanje definiranih ciljeva ova LRS utvrđuje svoje prioritarnne mjere i TO a kao princip njihovog djelovanja međusektorski i integrirani pristup. Kroz usvajanje prioritarnnih mjera i njihovu realizaciju, primjenom se želi postići integrirani razvoj područja osobito u sektoru poljoprivrede i prerade poljoprivrednih proizvoda s obzirom da se na području LAG-a Mentorides zbog stupnja razvijenosti turističke djelatnosti i infrastrukture javlja tražnja na strani domaćih poljoprivrednih proizvoda i proizvoda nastalih preradom vlastitih poljoprivrednih proizvoda. Također želi se potaknuti proizvodnja sa višom dodanom vrijednošću a osobito stvaranje novih inovativnih proizvoda na domaćoj sirovini proizvedenoj modernim tehnologijama sa manjom potrošnjom energije po jedinici proizvoda ili uz korištenje energije iz OIE. Posebno se želi potaknuti mlade obitelji da ostanu na otocima potporom mladih poljoprivrednika.

Ciljevi, prioritarnne mjere i TO koji će se u provedbi LRS realizirati imaju međusobno pozitivno interakcijsko djelovanje. Naime provedba pojedinog TO ili aktivnosti pozitivno utječe na druge aktivnosti ili je dobra pomoć u njihovoj realizaciji. Ako osiguramo potporu razvoju malih gospodarstava, podignemo iskoristivost poljoprivrednog zemljišta,

moderniziramo PG i dođemo do novih inovativnih proizvoda, stvaramo uvjete za racionalne oblike udruživanja i skraćivanje lanaca opskrbe. Obrnuto udruživanjem podižemo stupanj korištenja postojećih kapaciteta za preradu, osiguravamo bolju prodaju i nabavu i time povratno povećavamo broj održivih PG, njihovo racionalnije poslovanje i sposobnost za razvoj čime povećavamo konkurentnost PG, podižemo kvalitetu življenja lokalnog stanovništva i prostor LAG-a činimo Atraktivnijim za život.

Na taj način, uključujući i potpore mladim poljoprivrednicima, direktno utječemo na populacijska kretanja. Preduvjet za ovaj integrirani pristup je kontinuirano ulaganje u razmjenu iskustava i znanja kroz suradnju i aktivnosti osposobljavanja i obrazovanja što se želi postići kroz realizaciju cilja 3. Sinergijsko djelovanje realiziranja sva tri cilja izravno pridonosi međusektorskoj suradnji i integrativnom karakteru LRS, odnosno utjecaju na razvoj cijelog prostora, naravno sa dometima koji su u okviru raspoloživih sredstava

3.3. Opis i usklađenost ciljeva, prioritetnih mjera/aktivnosti i tipova operacija, TO iz LRS sa podmjerama i operacijama TO iz PRR-a

U nastavku se daje opis ciljeva, prioritetnih mjera/aktivnosti i TO iz LRS s TO iz PRR, uključujući i indikatore za praćenje po ciljevima, prioritetnim mjerama i TO. Detaljan pregled Ciljeva, Aktivnosti i Tipova operacija sa uvjetima prihvatljivosti, vrstom intenzitetom potpore, prihvatljivim korisnicima, prihvatljivim troškovima i ulaganjima nalaze se u Dodatku 2.

CILJ 1 - Jačanje konkurentnosti i održivosti gospodarske djelatnosti	Prioritetna mjera 1.1. Modernizacija i razvoj poljoprivrednih gospodarstava	Tip operacije 1.1.1. - Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava (PRR TO 6.3.1.)	
		Tip operacije 1.1.2. – Potpora mladim poljoprivrednicima (PRR TO 6.1.1.)	
CILJ 2 - Razvoj inovativnih proizvoda	Prioritetna Mjera 2.1 Kreiranje i plasman inovativnih proizvoda	Tip operacije 2.1.1. - Potpore za razvoj novih proizvoda temeljenih na lokalnim resursima i potencijalima (PRR TO 4.2.1.)	
		Tip operacije 2.1.2. - Kratki lanci opskrbe i lokalna tržišta (PRR TO 16.4.1.)	
CILJ 3 - Jačanje kapaciteta LAG –a i dionika	Prioritetna mjera 3.1. Umrežavanje i uspostava suradnje sa srodnim organizacijama	Tip operacije 3.1.1.-Priprema aktivnosti suradnje LAG-a (PRR TO 19.3.1)	
		Tip operacije 3.1.2.- Provedba aktivnosti suradnje LAG-a (PRR TO 19.3.2.)	
	Prioritetna mjera 3.2. Tekući troškovi i animacija	Tip operacije 3.2.1. - Tekući troškovi i animacija (PRR TO 19.4.1.)	

Cilj 1.: Jačanje konkurentnosti i održivosti gospodarske djelatnosti
Prioritetna mjera: 1.1 Modernizacija i razvoj poljoprivrednih gospodarstava

<p>Obrazloženje cilja</p>	<p>Analizom stanja i izradom SWOT analize identificirani su problemi, a isti su poslužili za utvrđivanje razvojnih potreba. Kao neke od konstatiranih razvojnih potreba implementirane u ovaj cilj su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mjere za stimulaciju korištenja poljoprivrednih površina, - Dodjeljivanje potpora i razvoj mjera namijenjenih mladim poljoprivrednicima, - okrupnjavanje poljoprivrednih površina, - motiviranje i poticanje poljoprivrednih subjekata na proširenje djelatnosti-proizvoda. <p>Jačanjem konkurentnosti i održivosti lokalne poljoprivredne djelatnosti kroz ulaganja po prihvatljivim ulaganjima iz pripadajućih TOP iz PRR-a, PG (korisnici potpora) će se modernizirati, povećat će se iskoristivost poljoprivrednog zemljišta, smanjiti šteta koju čine štetočine (čagalj je izuzetno štetan na području LAG-a) povećati broj mladih poljoprivrednika koji preuzimaju PG. Tipovi operacija (TO iz LRS) koji će se primjenjivati za ostvarenje cilja odnose se na razvoj malih poljoprivrednih gospodarstava zbog povećanja poljoprivredne proizvodnje te podizanja njihove konkurentnosti na tržištu poljoprivrednih proizvoda i učinkovitije proizvodnje. Želi se povećati broj mladih poljoprivrednika zbog zadržavanja mladih u ruralnim sredinama. Ovaj cilj sukladan je uravnoteženom razvoju ruralnih gospodarstava stvaranju i zadržavanju radnih mjesta kao jednom od ciljeva Strategije EUROPA 2020.</p>
<p>Financijska alokacija u % do 2020</p>	<p>72,03% u odnosu na ukupnu alokaciju za podmjeru 19.2. iz PRR</p>
<p>Očekivani rezultati</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Povećanje broja samoodrživih PG - Doprinos generacijskoj smjeni u poljoprivredi na području LAG-a - Modernizacija i unaprjeđenje poslovanja PG
<p>Popis tipova operacija za ostvarenje cilja</p>	<p>TO 1.1.1. - Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava TO 1.1.2. - Potpora za pokretanje poslovanja mladim poljoprivrednicima</p>
<p>Usklađenost sa prioritetima i fokus ciljevima iz PRR</p>	<p>Aktivnostima/TO koje se predviđene kroz ovaj cilj doprinijet će se ostvarenju zadanih rezultata prioriteta 2 (poboljšanje održivosti i konkurentnosti poljoprivrede u svim regijama) te prioriteta 6 (promicanje društvene uključenosti, suzbijanje siromaštva te gospodarskog razvoja u ruralnim područjima). Realizacijom projekata izravno će se utjecati na postizanje ciljeva fokus područja 2A (poboljšanje gospodarskih rezultata svih poljoprivrednih gospodarstava i olakšavanje restrukturiranja i modernizacije, osobito s ciljem povećanja tržišnog sudjelovanja i usmjerenosti, kao i poljoprivredne diversifikacije) i 2B (olakšavanje ulaska poljoprivrednika s odgovarajućom izobrazbom u sektor poljoprivrede i generacijska obnova).</p>

Usklađenost sa TO iz PRR	Aktivnost/TO 1.1.1.iz LRS odgovara TO 6.3.1. iz PRR Aktivnost/TO 1.1.2.iz LRS odgovara TO 6.1.1. iz PRR									
Vremensko razdoblje za provedbu	2014. godina	2015. godina	2016. godina	2017. godina	2018. godina	2019. godina	2020. godina	2020. godina		
Aktivnosti i procijenjeni broj projekata	0	0	0	0	0	0	20 projekata TO 1.1.1	3 projekta TO 1.1.2	0	0

Cilj 2.: Razvoj inovativnih proizvoda

Prioritetna mjera: 2.1. Kreiranje i plasman inovativnih proizvoda

Objasnjeno	<p>SWOT analizom identificirani su problemi a iz njih su definirane razvojne potrebe. U ovaj cilj ugrađene su slijedeće razvojne potrebe:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Motiviranje i poticanje poljoprivrednih subjekata na proširenje djelatnosti-proizvoda. - Poticanje na umrežavanje i zajedničko djelovanje dionika u poljoprivredi i turizmu - Mjere stimulacije izgradnje prerađivačkih kapaciteta - Kroz proces povezivanja poljoprivrednih proizvođača definirati marketing koncept <p>Kroz realizaciju LAG natječaja po TO koji služe za ostvarenje cilja posebno će se poticati kreiranje novih (inovativnih) proizvoda sa dodanom vrijednošću a temeljenih na lokalnim resursima. Također, poticati će se i procesi udruživanja. Polazi se od činjenice da na području LAG-a postoji izražena tražnja za autohtonim poljoprivrednim proizvodima uzrokovana utjecajem turizma i da se 95% hrane na područje LAG-a „uvozi“ s kopna. Naime, na području LAG-a gotovo da ne postoji održiv oblik udruživanja u operativne grupe koje bi olakšale prodaju poljoprivrednih proizvoda i skraćivanje lanaca opskrbe što ukazuje na potrebu davanja potpore procesima udruživanja kako bi pojedinačni proizvođači na taj način zajedno uspješnije poslovali.</p> <p>Realizacijom Aktivnosti (TO) predloženim kroz ovaj Cilj će se postići šira ponuda lokalnih proizvoda, djelomično, kao primjeri dobre prakse, utjecati na usklađivanje ponude (poljoprivredne proizvodnje) i potražnje, a sve sa ciljem jačanja proizvođačkih kapaciteta, i stvaranja dodane vrijednost u poljoprivredina ruralnom prostoru. Kroz stvaranje kratkih lanaca opskrbe promovirat će se lokalni proizvodi, njihova tradicijska vrijednost i prepoznatljivost. Time se izravno prodire do krajnjih kupaca i stvara se baza za daljnji razvoj tržišta poljoprivrednih proizvoda.</p>
Fin. alokacija u % do 2020.god.	27,97% sredstava LAG-a ostvarenih kroz Mjeru 19.2. PRR RH
Očekivani rezultati	Olakšan izlazak poljoprivrednih gospodarstava na tržište Konkurentnost poljoprivrednih gospodarstava Bolja razmjena informacija i znanja radi proizvodnje/prerade zajedničkih

	proizvoda u poljoprivredi Povećano sudjelovanje proizvoda s dodanom vrijednošću na lokalnom tržištu							
Popis TO za ostvarenje cilja	TO 2.1.1. Potpore za razvoj novih proizvoda temeljenih na lokalnim resursima i potencijalima TO 2.1.2. Kratki lanci opskrbe i lokalna tržišta							
Usklađenost sa prioritetima i fokus ciljevima iz PRR	Aktivnostima/TO koje se predviđene kroz ovaj cilj doprinijet će se ostvarenju zadanih rezultata prioriteta 2 (poboljšanje održivosti i konkurentnosti poljoprivrede u svim regijama promovirajući pri tom i inovacijske tehnologije) te prioriteta 3 promicanje organiziranja lanaca prehrane uključujući preradu i trženje poljoprivrednih proizvoda). Realizacijom projekata izravno će se utjecati na postizanje ciljeva fokus područja 3A, Poboljšanje konkurentnosti primarnih proizvođača njihovom boljom integracijom u poljoprivredno-prehrambeni lanac putem programa kvalitete, dodajući vrijednost poljoprivrednim proizvodima, putem promicanja na lokalnim tržištima i u kratkim krugovima opskrbe, skupina proizvođača i međustrukovnih organizacija Stvaranjem uvjeta za preradu i trženje poljoprivrednih proizvoda te poticanje na sudjelovanje u lancima opskrbe i udruživanje u proizvođačke organizacije potaknut će se stvaranje dodane vrijednosti poljoprivrednih proizvoda. Ovaj cilj sukladan je uravnoteženom razvoju ruralnih gospodarstava i stvaranje i zadržavanje radnih mjesta kao jednom od ciljeva Strategije EUROPA 2020.							
Usklađenost sa TO iz PRR	Aktivnost/TO 2.1.1. iz LRS odgovara TO 4.2.1. iz PRR Aktivnost/TO 1.1.2. iz LRS odgovara TO 16.4.1. iz PRR							
Vremensko razdoblje za provedbu procijenjeni broj projekata	2014. godina	2015. godina	2016. godina	2017. godina	2018. godina	2019. godina	2020. godina	2021. godina
	0	0	0	0		5 projekata Za TO 2.1.1.	2 projekta za TO 2.1.2.	

Cilj 3. Jačanja kapaciteta LAG –a i dionika sa ruralnog područja

Prioritetna mjera: 3.1. Umrežavanje i uspostava suradnje sa srodnim organizacijama

Prioritetna mjera: 3.2. Jačanje kapaciteta LAG-a i lokalnih dionika za provedbu LRS-a

Objasnenje cilja	Ovaj cilj će se realizirati kroz dvije prioritetne mjere i tri TO. Svrha cilja je podići ukupne kapacitete LAG-a i dionika sapodručja LAG-a, stupanj njihove informiranosti i osposobljenosti kao elementarnog uvjeta kako za provedbu LRS tako i za budući razvoj. Prioritetna mjera 3.1. i TO 3.1.1. i 3.1.2 podrazumijevaju pripreme za sudjelovanje i sudjelovanje u radu/događanjima u organizaciji drugih institucija i organizacija zbog razmjene znanja i iskustava te umrežavanja sa srodnim organizacijama i drugim LAG-ovima uključujući i LAG-ove izvan RH. Ovo je sukladno ciljevima LEADER-a na taj način doći će se do otvaranja održivih mogućnosti zarade (i za financiranje rada i razvoja LAG-a), stvaranja uvjeta za nove gospodarske djelatnosti, lokalno stanovništvo će se poticati na zajedničko djelovanje putem projekata suradnje i prijenos postignuća, iskustava i stručnog znanja te dostupnost informacija. Iz ovog proizlazi potreba stalnog educiranja članova i zaposlenika LAG-a (Prioritetna mjera 3.2. TO 3.2.1.) kako bi
------------------	--

	<p> mogli provoditi kontinuiranu animaciju i informiranje stanovnika sa područja LAG-a o novim i mogućnostima njihovog rasta i razvoja, mogućnostima pojedinačnog utjecaja na razvoj zajednice a također uočavati njihove potrebe i viđenje razvoja. Ova interakcija i integrativnost svoj izraz treba imati u strategiji razvoja LAG-a. Članovi LAG-a, a osobito djelatnici, volonteri i članovi tijela LAG-a moraju se kontinuirano usavršavati kako bi na području LAG-a mogli djelovati kao animatori i kako bi mogli davati odgovore na potrebe stanovnika i pitanja koja se otvaraju pred zajednicom. Osposobljenost za ovu, suštinski važnu ulogu, predmet je Prioritetne mjere 3.2. i pripadajućeg TO (aktivnosti) 3.2.1.</p> <p> Aktivnost se odnosi na edukacija članova, zaposlenika i volontera LAG-a zbog razmjene i povećanja znanja te boljeosposobljenosti za provedbu LRS-a te organizaciju radionica za lokalne dionike o LRS-u zbog prezentacije aktivnosti LAG-a te povećanja iskorištenosti sredstava predviđenih LRS-om.</p>							
Financijska Alokacija u % do 2020.g.	<p> 5% sredstava od sredstava ostvarenih kroz Podmjeru 19.2. za pripremu i provedbu aktivnosti suradnje- 31.237,50 €</p> <p> 25% sredstava od sredstava ostvarenih kroz Podmjeru 19.2. i 19.3.za tekuće troškove i animaciju- 163.996,88 €</p>							
Očekivani rezultati	<ul style="list-style-type: none"> - Povećana razina edukacije i informiranosti ruralnog stanovništva - Osposobljeni djelatnici, članovi UO i radnih tijela LAG-a - Poboļjšani ruralni životni i radni uvjeti - Provedeni projekti suradnje 							
Popis tipova operacija za ostvarenje cilja	<p> TO 3.1.1. - Priprema aktivnosti suradnje LAG-a</p> <p> TO 3.1.2. - Provedba aktivnosti suradnje LAG-a</p> <p> TO 3.2.1. - Tekući troškovi i animacija</p>							
Usklađenost sa prioritetima i fokus ciljevima iz PRR	<p> Ovaj cilj iz LRS, njegove prioritetne mjere i TO (aktivnosti) izravno doprinose ostvarenju Prioriteta 6 iz PRR (Promicanje socijalne uključenosti, smanjenje siromaštva i gospodarski razvoj u ruralnim Područjima) i fokus području 6B (poticanjem lokalnog razvoja u ruralnim područjima kroz rast sudjelovanja ruralnog stanovništva u lokalnim strategijama razvoja)</p>							
Usklađenost sa TO iz PRR	<p> TO 3.1.1.iz LRS odgovara TO 19.3.1. iz PRR</p> <p> TO 3.1.2.iz LRS odgovara TO 19.3.2. iz PRR</p> <p> TO 3.2.1.iz LRS odgovara TO 19.4.1. iz PRR</p>							
Vremensko razdoblje za provedbu Aktivnosti i procijenjeni broj projekata	X	2014. godina	2015. godina	2016. godina	2017. godina	2018. godina	2019. godina	2020. godina
	TO3.1.1.	0	0	0			Priprema 2 projekta	
	TO3.1.2.	0 0		0			Provedba 1 projekta	Provedba 1 projekta
	TO 3.2.1	Za ovaj TO razdoblje provedbe i pokazatelji daju se u slijedećoj tabeli zbog Specifičnosti TO (u ovom TO ne postoje klasični projekti)						

3.3.1. Ciljevi, prioritetne mjere i aktivnosti prema uvjetima iz PRR

Prema članku 13. točka 7. “Pravilnika o provedbi podmjere 19.2. »Provedba operacija unutar CLLD strategije«, podmjere 19.3. »Priprema i provedba aktivnosti suradnje LAG-a« i podmjere 19.4. »Tekući troškovi i animacija« unutar mjere 19 »Potpora lokalnom razvoju u okviru inicijative LEADER (CLLD – lokalni razvoj pod vodstvom zajednice)« iz Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020.

Vrsta potpore, intenzitet potpore, najmanji i najviši iznos potpore, prihvatljivi korisnici, prihvatljiva ulaganja, uvjeti prihvatljivosti, prihvatljivi i neprihvatljivi troškovi te opći uvjeti pojedinog tipa operacije iz LRS propisani su Programom i provedbenim propisima za mjere, podmjere i tipove operacija iz Programa, a kojima su sukladni tipovi operacija u LRS.

Stoga će se u provedbi LRS, LAG držati propisanih uvjeta za pojedine sukladne mjere, podmjere i TO kako je to i navedeno pod 3.3.

To je razlog što se u ovoj LRS ne prepisuju oni elementi koji proizlaze iz predmetnih pravilnika i natječaja. Također LAG u provedbi TO operacija neće izlaziti iz okvira propisanih intenziteta potpore kod TO kod kojih je to primjenjivo

LAG neće primjenjivati posebne uvjete prihvatljivosti korisnika/projekta izvan onih definiranih PRR, pravilnicima i natječajima koji se odnose na pojedini cilj, prioritetnu mjeru i TO iz LRS

3.4 Odabir projekata na nivou LAG-a

Prilikom izbora projekata za sufinanciranje i provedbu na razini LAG-a primjenjivati će se kriteriji definirani u Pravilniku o provedbi podmjere 19.2.

Provedba operacija unutar CLLD strategije te interni kriteriji i pravila rada za tijela koja će u tu svrhu biti oformljena. Detaljan opis procedura (pravila rada) za odabir projekata na nivou LAG-a, uključujući i sastav tijela LAG-a dat je u dodatku 5.

3.5. Opis tema planiranih projekta suradnje i način odabira projekata suradnje

Projektima suradnje LAG „Mentorides“ želi, umrežavanjem i razmjenom primjera dobre prakse, realizirati projekte koji odgovaraju na identificirane potrebe proizišle iz SWOT analize te identifikaciji mogućnosti za daljnji razvoj.

Također, iskustva, informacije i primjeri dobre prakse stečeni kroz projekte suradnje i umrežavanja će biti dobrodošlo iskustvo u izradi razvojnog dokumenta za slijedeće programsko razdoblje.

Ova aktivnost obuhvaća i sudjelovanje u radu i radionicama/događanjima u organizaciji „strukovnih“ i srodnih mreža institucija i organizacija zbog razmjene znanja i iskustava Umrežavanjem želi se kontinuirano podizati stupanj informiranosti zaposlenika, članova i volontera LAG-a kako bi uspješno, na području LAG-a, promovirali temeljne postavke LEADER pristupa i PRR-a. Ciljevi primjene LEADER pristupa su, između ostalih, stvaranje novih, održivih mogućnosti zarade, diversifikacija gospodarskih aktivnosti, ohrabivanje i razvoj aktivnosti ruralnog stanovništva da zajednički djeluje putem projekata suradnje te transfer postignuća, iskustava i stručnog znanja te dostupnost informacija i zaključaka. Upravo se kroz 3, prioritetnu mjeru 3.1. i TO 3.1.1. i TO 3.1.2. iz LRS doprinosi ostvarenju zadanih ciljeva i to kroz stvaranje platforme za suradnju između područja i interesnih skupina. Stoga prioritetna mjera 3.1. direktno doprinosi fokus području 6B (poticanje lokalnog razvoja

u ruralnim područjima) i prioritetu 6 – promicanje društvene uključenosti, suzbijanje siromaštva te gospodarskog razvoj u ruralnim područjima.

Provedbom projekata suradnje želi se ostvariti prijenos i razmjena znanja i iskustva stečeno kroz primjere dobre prakse i postignuća projekata suradnje koji će se realizirati kroz provedbu LRS a koji su od posebne važnosti za LAG jer se na taj način pojedinačni različiti poduzetnički i razvojni pokušaji i projekti mogu sinergijski povezivati u uravnoteženi razvoj ruralnih sredina te pružiti uzajamna pomoć i potpora.

Način odabira projekata suradnje podrazumijeva implementiranje svih odredbi predmetnog pravilnika koji se odnose na podmjernu 19.3. u pogledu uvjeta prihvatljivosti i kriterija odabira zahtjeva za potporu kako je i detaljnije pojašnjeno u dodatcima 1 i 3 LRS. (dodatak 1- Razrada po TO i dodatak 3- Kriteriji odabira po TO iz LRS)

Zajedničke projekte LAG planira financirati putem podmjere 19.3. „Priprema provedba aktivnosti suradnje LAG-a Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje od 2014. – 2020. godine.

Cilj je razmijeniti iskustva i znanja te na projektima povezati subjekte s ruralnih područja.

Tematska područja planiranih projekata suradnje proizlaze iz SWOT analize i identificiranih razvojnih potreba odnosno ciljeva LRS i po svom sadržaju trebaju imati jasnu poveznicu sa njima. LRS utvrđuje se slijedeće tematske cjeline kao polazna osnova za pripremu i provedbu mogućih projekata suradnje:

- Utjecaj razvoja male infrastrukture na razvoj područja LAG-a i mogućnosti financiranja projekata male infrastrukture
- Jačanje mladih poljoprivrednika na području LAG-a,
- Poticanje/ informiranje ranjivih grupa i žena za rad kroz OPG i razvijanje novih proizvoda sa dodanom vrijednošću a zasnovanih na lokalnim poljoprivrednim resursima i nepoljoprivrednih djelatnosti na ruralnom području (servisne djelatnosti, autohtoni suveniri.....)
- Kreiranje novih oblika turizma kroz njegovu povezanost sa lokalnom poljoprivrednom proizvodnjom i uz uključivanje povijesne i kulturne baštine u nove turističke proizvode
- Jačanje mladih poljoprivrednika na području LAG-a,
- Uravnoteženje elemenata za poticanje ravnomjernog razvoja cjelokupnog područja LAG-a kroz provedbu sadašnje i kreiranje buduće LRS

3.6. Usklađenost sa nadređenim strateškim dokumentima (ŽRS, PRR)

Projekt je usklađen s ciljevima nadređenih strateških dokumenata. Na županijskoj razini, projekt je usklađen sa:

1. Strategijom Zadarske županije 2011.-2013. Programom ruralnog razvoja Zadarske županije
2. Strategijom razvoja Primorsko-goranske županije i Strategijom ruralnog razvoja Primorsko-goranske županije
3. Strategijom razvoja Ličko-senjske županije

Na državnoj razini usklađen je s Programom ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020. Politika ruralnog razvoja EU-a u razdoblju od 2014. do 2020. ima tri dugoročna strateška cilja: poticanje konkurentnosti poljoprivrede (C1), osiguravanje održivog upravljanja prirodnim resursima i akcija protiv klimatskih promjena (C2) i postizanje uravnoteženog teritorijalnog razvoja ruralnih gospodarstava i zajednica, uključujući stvaranje

i zadržavanje radnih mjesta (C3). Osim definiranih strateških ciljeva Uredba ruralnog razvoja EU definira šest prioriteta koji se odnose na Promicanje znanja i inovacija u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima (P1), povećanje održivosti poljoprivrednih gospodarstava te konkurentnosti svih vrsta poljoprivrednih djelatnosti u svim regijama, promovirajući pri tome i inovacijske poljoprivredne tehnologije, kao i održivo upravljanje šumama (P2), promicanje organiziranja lanca prehrane, uključujući preradu i trženje poljoprivrednih proizvoda, dobrobit životinja te upravljanje rizicima u poljoprivredi (P3), obnavljanje, očuvanje i poboljšanje ekosustava vezanih uz poljoprivredu i šumarstvo (P4), promicanje učinkovitosti resursa i pomaka prema klimatski elastičnom gospodarstvu s niskom razinom ugljika u poljoprivrednom, prehrambenom i šumarskom sektoru (P5) i promicanje socijalne uključenosti, smanjenje siromaštva i gospodarski razvoj u ruralnim područjima (P6). U nastavku je dan pregled usklađenosti strateških ciljeva LRS-a LAG-a Mentorides s nadređenim strateškim dokumentima.

3.6.1. Inovacija

Kroz ciljeve, prioritetne mjere i TO operacije lokalne razvojne strategije LAG-a Mentorides određena su integrirana i inovativna rješenja lokalnih problema. Očekivane inovacije mogu biti organizacijska i tehnološka rješenja. Novi proizvod koji je rezultat tehnološkog osuvremenjena, razmjene znanja, iskustava i suradnje ali i novih drugačijih, racionalnijih i efikasnijih organizacijskih pristupa u sagledavanju ukupnih lanaca opskrbe ili korištenja tehnoloških kapaciteta je inovativno rješenje koje će osvježiti pogled na mogućnosti i perspektive lokalnog razvoja. Potpora novom, inovativnom pristupu realizirat će se kroz dva TO i to potporama kreiranju novih proizvoda na lokalnim resursima i potporama razvoju novih oblika plasmana proizvoda kroz stvaranje kratkih lanaca opskrbe im kroz stvaranje operativnih grupa sa ciljem boljeg, racionalnijeg korištenja kapaciteta za preradu. Uspjesi postignuti kroz ovakav karakter LRS odnosno kroz realiziranje Cilja 2.donijeti će direktnu korist korisnicima potpore ali što je još značajnije kao primjeri dobre prakse mogu i trebaju otvoriti novi način razmišljanja i još jedan novi (inovativni) tehnološki ili organizacijski smjer razvoja gospodarstva sa područja LAG-a. Ta druga, viša razina inovativnosti kroz otvaranje perspektive i smjera razvoja jeste primarni inovativni aspekt ove LRS.

3.6.2. Okoliš

Definiranjem ciljeva, prioritetnih mjera i tipova operacija lokalne razvojne strategije LAG-a Mentorides definirano je održivo upravljanje prirodnim resursima i zaštita okoliša s naglaskom na racionalno gospodarenje prostorom. Izrađena strategija ima za cilj podići svijest o zaštiti okoliša te sadržava praktične mjere za smanjenje štetnih posljedica po okoliš. Izrađenom Analizom stanja područja LAG-a definirani su problemi ovoga područja, te se na temelju njih izradila SWOT analiza. Izradom SWOT analize uočile su se snage područja LAG-a, prilike koje se mogu iskoristiti, ali i slabosti i prijetnje koje mogu utjecati na okoliš i njegovu zaštitu. Izradom SWOT analize došlo se do zaključka da je očuvan okoliš i bogati prirodni resursi koji se nalaze na ovom području jedni od važnijih prednosti, dok se pojava devastacije prirodnih resursa smatra prijetnjom. Izrađena lokalna razvojna strategija kroz definirane ciljeve, prioritetne mjere, TO i kriterije odabira projekata daje naglasak na očuvanje prirodnih resursa jedinica lokalne samouprave koje su članice LAG-a, a održivi razvoj je postavljen kao horizontalni cilj kojem moraju težiti svi projekti koje će LAG „Mentorides“ provoditi.

Tablica 4: Usklađenost strateških dokumenata s LRS, LAG MENTORIDES

	Zadarska županija		Primorsko –goranska županija		Ličko –senjska žup.
Smart ciljevi	Županijska razvojna strategija	Program ruralnog razvoja	Županijska razvojna strategija	Strategija ruralnog razvoja	Županijska razvojna strategija
1. Jačanje konkurentnosti lokalne poljoprivrede			Cilj 1. Razvoj dinamičkog gospodarskog održavanja Cilj 2. Uravnotežen regionalni razvoj	Cilj 2. Povećanje konkurentnosti glavnih gospodarskih sektora (proizvodnih, prerađivačkih, uslužnih)	Cilj 1. Stvaranje uvjeta za uravnotežen i održiv gospodarski razvoj zasnovan na razvoju malog gospodarstva, ekološki prihvatljive prerađivačke industrije, poljoprivrede i turizma
2. Razvoj potpore institucije za podršku inovativnim proizvodima	Cilj 1. Uspostava učinkovitog sustava upravljanja potencijalima i resursima Cilj 2. Razvoj konkurentnog poduzet. turizma, poljoprivrede i ribarstva	Cilj 2. Smanjenje sezonalnosti razvojem konkurentnog turističkog sektora	Cilj 3. Razvoj ljudskih potencijala	Cilj 1. Izgradnja institucionalnog okruženja koje potiče poboljšanje životnih uvjeta u ruralnom prostoru i stvaranje uvjeta za povratak i zadržavanje stanovništva.	Cilj 2. Razvoj ljudskih resursa
3. Jačanje kapaciteta LAG-a i dionika s ruralnog područja	Cilj 2. Razvoj konkurentnog poduzetništva turizma, poljoprivrede i ribarstva		Cilj 3. Razvoj ljudskih potencijala	Cilj 1. Izgradnja institucionalnog okruženja koje potiče poboljšanje životnih uvjeta u ruralnom prostoru i stvaranje uvjeta za povratak i zadržavanje stanovništva.	Cilj 2. Razvoj ljudskih resursa

Izvor: Vlastita obrada, 2016.

4. OPIS UKLJUČENOSTI LOKALNIH DIONIKA U IZRADU LRS

U nastavku ćemo predstaviti osnovne značajke formiranja LAG-a i izrade Lokalne razvojne strategije, provedenih putem radionica i sastanaka, kroz koje je sazrijevala ideja suradnje, formiranja i rada LAG-a. Priprema i izrada Lokalne razvojne strategije provedena je tijekom 2014-ta dovršena 15.06.2016.

Radionice za izradu LRS-a nisu bile usmjerene samo na izradu strateškog dokumenta, već prvenstveno prema jačanju suradnje svih razvojnih sektora, javnog, civilnog i gospodarskog, te prihvaćanju svih dobrih razvojnih ideja bez obzira od kuda su pristigle. Tijekom izrade LRS provela se i analiza partnerskih odnosa, te širenje ideje LEADER-a i na druga, susjedna područja. Na radionicama izrade LRS-a, uz članove Upravnog odbora LAG-a, sudjelovali su i članovi Skupštine, ali i predstavnici šireg kruga razvojnih dionika koji još nisu članovi LAG-a. Isto tako, savjetovalo se s brojnim drugim stručnjacima te predstavnicima različitih organizacija, poduzeća i obrta kako bi se što kvalitetnije analiziralo stanje i potrebe područja i svih njegovih stanovnika. Cijeli postupak izrade vodio je Upravni odbor LAG-a u suradnji sa stručnjacima angažiranim od strane Dekleva consulting; Adria Bonus d.o.o i suradnicima.

4.1. Aktivnosti formiranja i struktura partnerstva LAG-a

Gradovi Pag i Novalja, te Općine Kolan i Poveljana predstavljaju zaokruženu geografsku cjelinu otoka Paga. Od njih je i potekla inicijativa za osnivanje LAG-a, 16.01.2014. godine. Potvrđena je suglasnost da se osnuje i registriira Lokalna akcijska grupa – LAG Otok Pag i provede procedura osnivanja na način da otok Pag kao teritorijalna cijelina bude područje djelovanja LAG-a. Odlukom Skupštine od 10.02.2015 pridružuju im se Grad Rab i Općina Lopar te se širi geografsko područje LAG-a uz poštivanje načela jednakosti i održivosti, a ime se mijenja u LAG „MENTORIDES“.

Aktivnosti LAG-a:

Na prvom, inicijalnom sastanku, održanom 16.01.2014. na otoku Pagu predstavnici lokalnih dionika područja upoznali su se s Europskim programom razvoja ruralnih područja – LEADER programom, te su izrazili zajedničku želju za osnivanjem LAG-a. Formiran je inicijativni odbor – koordinacija koja je bila zadužena za organizaciju i koordinaciju dionika prema LEADER pristupu koji su uz animaciju spremni potpisati inicijalni Sporazum o suglasnosti o uspostavi Lokalnog partnerstva. Nakon sedam koordinacija inicijativnog odbora za osnivanje LAG-a, a koje su održane u periodu od 22. siječnja 2014. do 06. ožujka 2014. dionici su se bolje upoznali s najnovijim saznanjima o provedbi LEADER programa u Republici Hrvatskoj, primjerima rada drugih LAG-ova te primjerima projekata LAG-ova kao i njegove provedbe putem IPARD programa 2007-2013. Isto tako dionici su detaljnije informirani o načelima provedbe LEADER programa te strukture Lokalne akcijske grupe.

Na tri slijedeće koordinacije inicijativnog odbora od 06. ožujka do 02. travnja 2014 sumirani su rezultati i dobiven je na uvid konačan prijedlog i potpisne liste Sporazuma o suglasnosti o uspostavi lokalnog partnerstva, rekapitulirane su sve provedene aktivnosti na organizaciji i osnivanju LAG-a i doneseni su zaključci o dokumentima potrebnim za održavanje Osnivačke Skupštine i datumu održavanja.

Osnivačka skupština LAG-a Otok Pag održala se **02. travnja 2014.** godine u Kolanu na kojem su prisustvovali relevantni dionici iz sva tri razvojna sektora. Skupština je imala 75 članova. Na Skupštini je izabrana struktura upravnih tijela LAG-a. Predsjednik i dopredsjednici LAG-a broje 4 člana, Nadzorni odbor 3 člana, Upravni odbor 15 članova: od čega 4 člana iz javnog sektora, a 11 iz civilnog i gospodarskog sektora. U Upravnom odboru bilo je sedam žena.

Na Skupštini LAG-a Otok Pag, održanoj **20.02.2015.** prihvaćena je inicijativa Grada Raba i Općine Lopar, te prihvaćeno i provedeno proširenje LAG-a Otok Pag i na otok Rab. Na toj su Skupštini donesene odluke o promjeni imena te je prošireni LAG Otok Pag, s datumom pribavljanja rješenja ureda državne uprave od 14.05.2015. postao **LAG „Mentorides“.** (Naime otočje Mentorides spominje se u periplusu (peljaru) anonimnog grčkog pisca poznatog kao Pseudo-Skilaks, koji potječe iz sredine 4. stoljeća pr. Kr., a odnosi se na otočje u zemlji Liburna, koje su vjerojatno činili Rab, Pag i okolni manji otoci.“). Na Skupštini su članovi upoznati sa prijedlogom upravnih tijela LAG-a Mentorides pa je nakon provedene rasprave usvojena slijedeća struktura:

Predsjednik i dopredsjednici LAG-a Mentorides: pet članova.

Nadzorni odbor: tri člana.

Upravni odbor: 11 članova, od toga 3 člana iz javnog sektora i 8 članova iz civilnog i gospodarskog sektora. U UO ima 5 žena.

Pored toga usvojen je i prijedlog za odabir Odbora za usklađenost s Lokalnom razvojnom strategijom od 21 člana u kojem su zastupljeni dionici sva tri sektora kako bi se što kvalitetnije pripremila, izradila i provela LRS.

Sjedište i ured LAG-a otok Pag je na adresi LAG „Mentorides“, Od Špitala 1, 23250 Pag.

4.2. Priprema i izrada LRS primjenom načela „odozdo prema gore“

Aktivnosti koje su se odvijale pri izradi LRS-a LAG-a provele su se tijekom 2014-te, 2015 i 2016 a zasnivale su se na usvajanju i primjeni sedam osnovnih LEDAER načela: Primjena načela „*odozdo prema gore*“ i sudjelovanje različitih interesnih skupina, uključujući socio-ekonomski ugrožene skupine, žene i mlade u izradi Strategije

- plan provedbe i slijed aktivnosti u ostvarenju ciljeva
- postojeće (tradicionalne) i nove (inovativne) aktivnosti
- utjecaj provedbe strategije na okoliš
- mogućnost primjene strategije u drugim područjima
- održivost strategije bez sredstava javne pomoći
- plan potrebnih sredstava i raspoloživi izvori financiranja za provedbu strategije
- praćenje provedbe strategije i mjerenje učinaka provedbe strategije, kriteriji i indikatori za ocjenu uspješnosti i učinkovitosti projekata

Za provedbu postupka izrade formirana je otvorena radna grupa iz redova predstavnika javnog, civilnog i privatnog sektora koju su činili članovi Upravnog odbora, članovi Skupštine LAG-a ali i relevantni razvojni dionici cijelog LAG područja, koji nisu članovi LAG-a (informiranje i pozivi putem medija web stranica JLS). Posebna pažnja posvetila se odnosu zastupljenosti razvojnih sektora, te je većinom prevladavao civilni i gospodarski sektor, s naglaskom na žene, mlade te predstavnike organizacija koje se bave socio-ekonomski ugroženim skupinama. Članovi radne grupe su pod vodstvom stručnih savjetnika, proveli postupak izrade koji se zasnivao na prethodnim pripremama svih potrebnih materijala za raspravu koji su se članovima radne grupe dostavljali elektroničkim putem prije sastanka, uključivanjem i raspravom sa širim krugom razvojnih dionika oko važnih dijelova strategije te zajedničkih sastanaka na kojima su se odluke i zaključci donosili dogovorom. Posebna dodana vrijednost ove strategije općem strateškom planiranju na području LAG-a je sam postupak procesa izrade i dubinske rasprave i savjetovanja sa svim relevantnim razvojnim dionicima LAG-a u transparentnom procesu donošenja odluka i uključivanjem javnosti. Pripremi izrade Strategije prethodila je i izrada i elektronička dostava jedinstvenih upitnika za prikupljanje aktualnih podataka o stanju u prostoru kako bi se dionici izrade LRS upoznali i s načinom i izvorima podataka potrebnih za njezinu provedbu u kasnijem razdoblju, ali i izrada i elektronička dostava jedinstvenog obrasca kreiranog posebno za LAG, za prikupljanje projektnih ideja širokog kruga razvojnih dionika iz svih sektora. Obrazac je bio namijenjen izradi ukupne Baze projektnih ideja, koja je, uz osnovnu i SWOT analizu, bila jedna od polazišnih točaka za kreiranje strateških programskih ciljeva i prioriternih mjera LAG-a, odnosno, operativnog plana provedbe LRS. Važno je napomenuti kako je Baza projektnih ideja stalno otvorena za prikupljanje novih projektnih ideja i mora se revidirati najmanje jednom u 6 mjeseci svake godine trajanja LRS. Cijeli postupak kao i otvorenost LAG-a pokazao je veliku demokratičnost i želju za zajedništvom što većeg kruga različitih razvojnih dionika. U izradu LRS aktivno je bilo uključeno 7 žena, 10 mladih do 30 godina, te 2 predstavnika osjetljivih skupina društva.

Aktivnosti izrade LRS:

Odluka Upravnog odbora za izradu LRS uz pomoć stručnjaka. Pokrenut je postupak za izradu LRS i formirana radna skupina koju čine predstavnici svih sektora, članovi LAG-a, ali i stručni suradnici. Članovi UO upoznati su s obrascem za prikupljanje podataka o području koji će sami ispunjavati i dostaviti stručnom timu za izradu LRS u svrhu izrade osnovne analize stanja odnosno značajki područja. Pri tome su dodatno educirani o važnosti metodologije prikupljanja podataka za potrebe izrade strateških razvojnih dokumenata i projekata ruralnog razvoja.

-Predstavljen je stručni tim za izradu LRS angažiran od strane konzorcija i LAG-a. Dionici su upoznati s detaljima LEDAER programa kao i obveznog sadržaja LRS te metodologijom njezine izrade.

-Predstavljena i konsenzusom dionika usvojena analiza stanja odnosno značajke područja LAG-a

-Izrađen nacrt sektorske SWOT analize LAG-a.

-Konsenzusom definirana SWOT analiza i izrađen nacrt Vizije, razvojnih ciljeva i prioriternih mjera LAG-a.

-Konsenzusom definirana Vizija i razvojni ciljevi te korigirane prioritne mjere. Analiza baze projektnih ideja koja je i podloga za izradu prioriternih mjera.

-Konsenzusom prihvaćene prioritne mjere i izrađen prijedlog provedbenog plana LRS s indikatorima. LRS dostavljena širokom krugu dionika na raspravu.

-Definiran zadnji nacrt LRS koji je prihvatilo UO te donio odluku o korekcijama .

-Konačna verzija LRS predstavljena i pripremljena za usvajanje na Skupštini LAG-a.

4.3. Opis partnerstva

LAG „Mentorides“ je prije svega temeljen na aktivnom partnerstvu i suradnji 6 jedinica lokalne samouprave s područja Ličko - senjske županije (Grad Novalja) ; Zadarske županije (Grad Pag, Općina Kolan, Općina Poveljana) i Primorsko- goranske županije (Grad Rab, Općina Lopar).

Objedinjene u udruhu (sukladno Zakonu o udrugama) navedene jedinice lokalne samouprave su svoj zajednički cilj usmjerile na postizanje održivog i integriranog razvoja, te su unaprjeđenje kvalitete života svojih stanovnika ugradile u sve svoje aktivnosti i akte koji reguliraju njihov rad.

Način provedbe partnerskih inicijativa, ostvarenje zajedničkih ciljeva te prava i obveze članova LAG-a se prvenstveno definiraju Statutom LAG-a. On je ujedno i krovni dokument kojim se određuju tijela LAG-a i sustav članstva. Osim Statutom osnivački postulati LAG-a, kao i njegovo operativno funkcioniranje, su definirani LEADER pristupom.

Jedna od osnovnih ideja partnerstva LAG-a je potaknuti tripartitna partnerstva između predstavnika javnog, gospodarskog i civilnog sektora. Članom LAG-a stoga mogu postati jedinice lokalne samouprave, udruge, znanstvene i druge ustanove te ostale pravne osobe temeljem pisanog zahtjeva kojeg ocjenjuje i (ne)prihvata upravljačko tijelo LAG-a.

Statutom LAG-a su definirana njegova osnovna tijela zadužena za operativno funkcioniranje LAG-a i implementaciju zajedničkih ciljeva. Najviše predstavničko tijelo LAG-a je Skupština koja odlučuje o svim sferama poslovanja LAG-a sukladno članku 24. Statuta. Uz Skupštinu, LAG ima oformljen i Upravni odbor koji obavlja organizacijske i stručne poslove te vodi rad Udruge prema usvojenom programu i odlukama Skupštine.

Zalažemo se za ravnomjerno razvijenu Hrvatsku, u kojoj stanovnici ruralnih prostora svojim društvenim i gospodarskim djelovanjem aktivno pridonose održivom razvoju svojih zajednica.

Ideja partnerstva je bila integrirana u sve faze procesa izrade LRS-a. Organiziranjem edukativnih radionica i radnih sastanka tijekom izrade LRS-a osigurana je kontinuirana zastupljenost lokalnih predstavnika javnog, gospodarskog i civilnog sektora. Aktivnim sudjelovanjem u izradi LRS-a uključeni dionici su bili u prilici dati svoj doprinos identifikaciji razvojnih potencijala područja te adekvatnoj razradi potreba i razvojnih izazova. Na taj način se osigurala njihova upoznatost s planiranim razvojnim inicijativama LAG-a u narednom periodu te motivacija za aktivno uključivanje u njihovu implementaciju budući su aktivno sudjelovali u njihovom kreiranju.

Tablica 5 : Pregled održanih radionica tijekom izrade LRS-a

DATUM ODRŽAVANJA SASTANKA	VRSTA SASTANKA	MJESTO ODRŽAVANJA	SUDIONICI
16.05.2014.	1. radionica-Lokalna razvojna strategija, koncepcija i sadržaj	Grad Pag	Odbor za usklađenost s LRS
17.05.2014.	2. radionica-Lokalna razvojna strategija, koncepcija i sadržaj	Grad Novalja	Odbor za usklađenost s LRS
06.06.2014.	3. radionica-Lokalna razvojna strategija, koncepcija i sadržaj	Općina Poveljana	Odbor za usklađenost s LRS
14.10.2014.	4. radionica-razmatranje najznačajnijih elemenata (SWOT)	Grad Pag	Odbor za usklađenost s LRS
11.12.2014.	5. radionica-Lokalna razvojna strategija, koncepcija i sadržaj	Grad Rab	Odbor za usklađenost s LRS
17.12.2014.	6. radionica-Lokalna razvojna strategija, koncepcija i sadržaj	Općina Lopar	Odbor za usklađenost s LRS
16.01.2015.	7. radionica- razvojna strategija- LEADER pristup	Općina Kolan	Odbor za usklađenost s LRS
03.02.2015.	8. radionica – baza projektnih ideja-indikativna lista	Grad Rab	Josip Andrić, Žarko Barčić, Ivica Beg, Sebastian Debelić, Bakota Zvonimir, Ivica Kurelić, Marin Pahljina
10.06.2015.	9. radionica – baza projektnih ideja –indikativna lista	Grad Novalja	Antonio Datković, Ivan Pende, Jelena Pende, Tereza Vidas, Oliverić Zvonimir, Palčić Hrvoje, Peranić Josip
29.10.2015.	10. radionica – baza projektnih ideja –	Grad Rab	Barbara Matušan, Kristofor Justić, Danijel Kaštelan, Božo Dumenčić,

	indikativna lista		Josip Dumenčić, Petar Beg
05.11.2015.	11. radionica – baza projektnih ideja – indikativna lista	Grad Pag	Ante Čemeljić, Ante Donadić, Ivanka Palčić, Dubravko Pogorilić, Jurčević Robert, Mišković Hrvoje, Mišković Jandre, Omarić Pero
06.11.2015.	12. radionica – baza projektnih ideja – indikativna lista	Općina Kolan	Čemeljić Ivan, Čemeljić Mladen, Gligora Ante, Gligora Silvano, Gligora Ksenija, Pernjak Dubravko, Oštarić Ante, Naprta Željko, Prtorić Ivica, Paladina Ivan, Plazibat Josip
14.06.2016.	13. radionica – baza projektnih ideja – indikativna lista	Grad Rab	Vitimir Paparić Barbara Matušan, Kristofor Justić, Danijel Kaštelan, Božo Dumenčić, Josip Dumenčić, Petar Beg, Dušan Kaštelan Josip Andrić, Žarko Barčić, Ivica Beg, Sebastian Debelić, Bakota Zvonimir, Ivica Kurelić, Marin Pahljina

5. AKCIJSKI PLAN PROVEDBE LRS 2014-2020

5.1. Tijek provedbe LRS na nivou svake godine unutar programskog razdoblja 2014 – 2020

Plan provedbe sadrži glavne prioritetne mjere - aktivnosti i njihov slijed u razdoblju 2014.-2020. godine. Akcijski plan provedbe prati tijek provedbe lokalne razvojne strategije na nivou svake godine unutar programskog razdoblja 2014. – 2020. i daje pregled prioritetnih mjera i vrsta aktivnosti. Kroz pregled tipova operacija koje su usklađene sa operacijama iz PRR-a i financijsku alokaciju za razdoblje 2014.-2020. provest će se aktivnosti u skladu sa definiranim ciljevima iz LRS.

5.2. Broj projekata za vrijeme programskog razdoblja 2014. – 2020

U nastavku je dan pregled planiranog broja projekata kroz sažeti prikaz u Tablici br. 6. za razdoblje 2014-2020. godine .

CILJ / AKTIVNOST / TIP OPERACIJA UKUPNO kroz LRS		GODIŠNJA ALOKACIJA U % ZA PRIPREMU I PROVEDBU						
		2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
CILJ 1. Jačanje konkurentnosti i održivosti lokalne poljoprivredne djelatnosti								
Broj planiranih projekata	23					20	3	
Planirana alokacija u %	72,03%					48,02%	24,01%	
Planirana alokacija u EUR	450.000,00					300.000,00	150.000,00	
Prioritetna mjera / Aktivnost 1.1. Modernizacija i razvoj poljoprivrednih gospodarstava								
Broj planiranih projekata	23					20	3	
Planirana alokacija u %	72,03%					48,02%	24,01%	
Planirana alokacija u EUR	450.000,00					300.000,00	150.000,00	
Tip operacije 1.1.1. Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava								
Broj planiranih projekata	20					20		
Planirana alokacija u %	48,02%					48,02%		
Planirana alokacija u EUR	300.000,00					300.000,00		
Tip operacije 1.1.2. Potpora za pokretanje poslovanja mladim poljoprivrednicima								
Broj planiranih projekata	3						3	
Planirana alokacija u %	24,01%						24,01%	
Planirana alokacija u EUR	150.000,00						150.000	

CILJ 2. Podrška razvoju inovativnim proizvodima zasnovanim na lokalnim resursima								
Broj planiranih projekata	7						5	2
Planirana alokacija u %	27,97%						21,57%	6,40
Planirana alokacija u EUR	174.750,00						134.750,00	40.000,00
Prioritetna mjera / Aktivnost 2.1. Kreiranje i plasman inovativnih proizvoda								
Broj planiranih projekata	7						5	2
Planirana alokacija u %	27,97%						21,57%	6,40
Planirana alokacija u EUR	174.750,00						134.750,00	40.000,00
CILJ / AKTIVNOST / TIP OPERACIJA		GODIŠNJA ALOKACIJA U % ZA PRIPREMU I PROVEDBU						
UKUPNO kroz LRS		2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Tip operacije 2.1.1. Potpora za razvoj novih proizvoda temeljenih na lokalnim resursima i potencijalima								
Broj planiranih projekata	5						5	
Planirana alokacija u %	21,57%						21,57%	
Planirana alokacija u EUR	134.750,00						134.750,00	
Tip operacije 2.1.2. Kratki lanci opskrbe i lokalna tržišta								
Broj planiranih projekata	2							2
Planirana alokacija u %	6,40%							6,40%
Planirana alokacija u EUR	40.000,00							40.000,00
CILJ 3. Jačanje kapaciteta LAG-a i dionika sa ruralnog područja								
Prioritetna mjera / Aktivnost 3.1. Umrežavanje i uspostava suradnje sa srodnim organizacijama								
Broj planiranih projekata	4						4	
Planirana alokacija	od 19.2.						100%	

5 %								
Planirana alokacija u EUR	31.237,50						31.237,50	
Tip operacije 3.1.1. Priprema aktivnosti suradnje LAG-a								
Broj planiranih projekata	2						2	
Planirana alokacija u %	19,2%						19,2%	
Planirana alokacija u EUR	6.000,00						6.000,00	
Tip operacije 3.1.2. Provedba aktivnosti suradnje LAG-a								
Broj planiranih projekata	2						2	
Planirana alokacija u %	80,8%						80,8%	
Planirana alokacija u EUR	25.237,50						25.237,50	
Prioritetna mjera / Aktivnost 3.2. Tekući troškovi i animacija								
Tip operacije 3.2.1. Tekući troškovi i animacija								
Planirana alokacija 25 %	od 19.2. + 19.3.				7,74%	33,72%	29,27%	29,27%
Planirana alokacija u EUR	163.996,88				12.692,39	55.304,49	48.000,00	48.000,00

6. NAČIN PRAĆENJA I PROCJENE PROVEDBE LRS

6.1. Opis praćenja provedbe LRS

Praćenjem provedbe lokalne razvojne strategije (LRS) se dobivaju povratne informacije o napretku provedbe lokalne razvojne strategije. Ishod praćenja strategije biti će godišnje izvješće o praćenju. Praćenje i evaluacija sastavni je dio redovnih aktivnosti lokalne akcijske grupe. Statutom i internim pravilnicima lokalne akcijske grupe definirane su zadaće LAG-a koje obuhvaćaju i zadaće praćenja, izvješćivanja i ocjenjivanja učinkovitosti rada lokalne akcijske grupe i provedbe strategije. Na osnovu izvješća definiraju se smjernice i okvir za rad LAG-a. Praćenje provedbe LRS obavljaju Upravni odbor, Nadzorni odbor, Skupština, te zaposlenici LAG-a (operativna tijela LAG-a). Kako bi praćenje provedbe bilo moguće LRS mora sadržavati mjerljive indikatore po TO čijom provedbom se žele ostvariti ciljevi LRS. Rezultati praćenja provedbe LRS, sukladno definiranim odgovornostima pojedinaca i tijela LAG-a, što proizlazi iz LRS, statuta i drugih internih akata LAG-a će biti sistematizirani u odgovarajućim periodičnim i godišnjim izvješćima kako je sažeto prikazano u Tablici 8.

Tablica 7: Organizacija praćenja i evaluacije lokalne razvojne strategije LAG-a Mentorides

Aktivnost	Praćenje strategije	Evaluacija strategije
Organizira	Voditelj LAG-a i/ili Predsjednik LAG-a	Predsjednik LAG-a i/ili voditelj LAG-a
Odgovorno tijelo	osoblje LAG-a, predsjednik LAG-a	Povjerenstvo za odabir projekata, vanjski suradnici, Upravni odbor, (prema odluci Predsjednika LAG-a)
Sadržaj praćenja	Uporaba proračuna Statistika prijave projekata Doprinos projekata ciljevima i pokazateljima strategije Aktivnosti animacije i projekti suradnje Doprinos ciljevima programa	Godišnja izvješća o praćenju provedbe LRS Rezultati i učinci provedenih projekata
Vremenski raspored	Stalno	3 puta tijekom cijelog razdoblja
Razdoblje izvješćivanja	Godišnje izvješće	Period između dvije evaluacije
Tijelo koje odobrava izvješće	Upravni odbor LAG-a	Sve izvještaje odobrava Upravni odbor i prosljeđuje skupštini LAG- a koja odobrava završnu evaluaciju za razdoblje.
Svrha izvješća	Priprema godišnjeg plana provedbe strategije Poboljšanje mehanizma provedbe	Revizija Strategije
Vrsta troška	Postotak rada stručnih službi na pripremi Akcijskog plana i izvješća o provedbi	Trošak vanjskog stručnjaka – honorar Organizacija info-dana –

	Organizacija i troškovi Upravnog odbora i Skupštine (osigurati prostor i osvježenje) Administrativni troškovi	osiguranje prostora i osvježenja za sudionike Organizacija tematske sjednice Skupštine – prostor i osvježenje za sudionike
Procijenjeni iznos troška	20.000,00 kuna	60.000,00 kuna

Izvor: LAG

Praćenje strategije će se provoditi putem pripreme godišnjih izvješća o provedbi strategije i postizanja njenih ciljeva. S ciljem kvalitetnog praćenja provedbe LRS-a, LAG će jednom godišnje izrađivati akcijski plan koji se odnosi na narednu godinu. Također će LAG izraditi i godišnje izvješće „Izvješće o provedbi LRS“ koje će sadržavati kvalitativan – opisni dio provedbe LRS i kvantitativan - financijski dio provedbe LRS. Plan evaluacije je temeljni okvir procjene uspješnosti Lokalne razvojne strategije, odnosno usklađenosti provedbe s procjenom navedenom u ovom planu. Proces evaluacije odnosi se na provjeru unaprijed zadanih prijelomnih točki koje su podloga za izradu izvješća o kvaliteti provedbe Strategije. Evaluacija Strategije se provodi kako bi se utvrdilo napredovanje strategije prema ostvarenju postavljenih ciljeva na jednostavan i transparentan način. Evaluacija se provodi na dvije razine: interno i eksterno, pri čemu je interna evaluacija podloga za provođenje eksterne evaluacije. Interna analiza provodi se na godišnjoj razini pripremom akcijskog plana i sastavljanjem godišnjeg izvješća o radu. Na internoj razini se prati uspješnost ostvarenja indikatora vezanih za pojedine TO i na temelju njih se analizira stupanj ostvarenja prioritetne mjere kojoj pripada određeni TO. Eksternu evaluaciju provodi neovisni stručnjak, uz pomoć sljedećih metoda: analiza usklađenosti dokumenata sa nacionalnim programima i politikom ruralnog razvoja, analiza godišnjih izvješća o provedbi LRS i ostvarenja indikatora, intervjuiranje stručnih službi LAG-a, provođenje istraživanja među lokalnim dionicima i izrada preporuka. Cilj eksternih evaluacija jeste utvrditi stupanj realizacije utvrđeni ciljeva LRS i dati preporuke za podizanje razine uspješnosti u provedbi LRS, odnosno dati prijedloge za izradu potrebnih izmjena u LRS kako bi se do kraja razdoblja svi ciljevi realizirali. Završna evaluacija će se obaviti na kraju razdoblja za provedbu LRS (sada je to načelno 2023 god, po principu provedbe n+3) ali u praksi, ovisno o vrstama aktivnosti ili ulaganja po LAG natječajima taj rok može biti i kraći.

Izvješća o provedbi koja će se odnositi na 2019. godinu ili polugodišnje izvješće za 2020. godinu treba biti dobra podloga za izradu strateškog razvojnog dokumenta LAG-a za slijedeće razdoblje.

6.2. Opis procjene provedbe LRS

S ciljem ocjene provedbe LRS vršiti će se periodična provjera uspješnosti implementacije planiranih TO odnosno stupnja realizacije prioriternih mjera, ciljeva i vizije. Sljedeća tablica daje sažeto prikaz model procjene provedbe LRS-a.

Tablica 8: Model procjene provedbe Lokalne razvojne strategije LAG-a Mentorides

Kategorija	Dinamika	Odgovornost	Način procjene
Vizija	Na kraju razdoblja	Skupština	Kvalitativna ocjena doprinosa implementiranih aktivnosti postizanju razvojne vizije
Ciljevi	Godišnje	Upravni odbor	Analiza rezultata provedenih aktivnosti tijekom godine i ocjena stupnja ispunjenja cilja (izlazni pokazatelji strateškog cilja odnosno očekivani rezultati po ciljevima i TO iz LRS)
Prioritetne mjere	Godišnje	Upravni odbor	Analiza rezultata provedenih TO i ocjena doprinosa ostvarenju prioriternih mjera
TO	Polugodišnje	Voditelj	Analiza rezultata implementiranih projekata i ocjena doprinosa ostvarenju mjere
Indikatori	Polugodišnje	Voditelj	Analiza rezultata implementiranih projekata i usporedba trenutnog stanja u odnosu na ciljane vrijednost indikatora

Izvor: Obrada autora, 2016. Izmjene 2018.

7. OPIS SPOSOBNOSTI PROVEDBE LRS

7.1. Ljudski kapacitet za provedbu LRS

Provedba lokalne razvojne strategije očituje se u dobroj organizaciji i sposobnosti suradnika LAG-a Mentorides, posebno mladih, te znanja i vještine vanjskih suradnika. Lokalna razvojna strategija je nastala kao rezultat suradnje jedinica lokalne samouprave koja su dugoročnim procesom planiranja i pripreme osigurali sredstva koja će se koristiti za postizanje SMART ciljeva koja odražavaju potrebe cijelog područja koje obuhvaća LAG Mentorides.

7.1.1. Pozadina LAG-a – opće informacije o osnivanju

Na prvom, inicijalnom sastanku, održanom 16.01.2014. na otoku Pagu predstavnici lokalnih dionika područja upoznali su se s Europskim programom razvoja ruralnih područja – LEDAER programom, te su izrazili zajedničku želju za osnivanjem LAG-a. Formiran je inicijativni odbor – koordinacija koja je bila zadužena za organizaciju i koordinaciju dionika

prema LEADER pristupu koji su uz animaciju spremni potpisati inicijalni Sporazum o suglasnosti o uspostavi Lokalnog partnerstva.

Osnivačka skupština LAG-a Otok Pag održala se **02. travnja 2014.** godine u Kolanu na kojem su prisustvovali relevantni dionici iz sva tri razvojna sektora. Skupština je imala 75 članova. Na Skupštini je izabrana struktura upravnih tijela LAG-a.

Na Skupštini LAG-a Otok Pag, održanoj **20.02.2015.** prihvaćena je inicijativa Grada Raba i Općine Lopar, te prihvaćeno i provedeno proširenje LAG-a Otok Pag i na otok Rab. Na toj su Skupštini donesene odluke o promjeni imena te je prošireni LAG Otok Pag, s datumom pribavljanja rješenja ureda državne uprave od 14.05.2015. postao **LAG „Mentorides“**.

7.1.2. Uloga najvišeg tijela LAG-a

Osnovna uloga Skupštine odlučivanje o svim sferama poslovanja LAG-a Mentorides definiranim Statutom Članak 26. Skupština LAG-a je predstavničko i najviše tijelo upravljanja LAG-a. Redovne sjednice Skupštine održavaju se svake godine, izborna sjednica Skupštine svake četiri godine, a izvanredna po potrebi. Skupštinu čine svi članovi. Radom Skupštine predsjedava Predsjednik LAG-a. Skupština obavlja poslove:

- donosi Statut i druge opće akte, te njihove izmjene i dopune i tumačenja
- usvaja Lokalnu razvojnu/CLLD strategiju ruralnog područja na kojem djeluje udruga;
- bira i razrješava Predsjednika, Dopredsjednike, članove Upravnog odbora, Nadzornog odbora
- bira i opoziva likvidatora udruge
- donosi odluku o udruživanju udruge u saveze udruuga i međunarodne udruge
- raspravlja i odlučuje o izvještajima o radu Upravnog odbora i drugih tijela
- prihvaća godišnje financijsko izvješće, te donosi završni račun udruge
- usvaja plan rada i financijski plan za sljedeću kalendarsku godinu i izvješće o radu za prethodnu kalendarsku godinu
- odlučuje o promjeni ciljeva i djelatnosti, o prestanku rada i raspodjeli preostale imovine udruge
- donosi odluku o statusnim promjenama udruge
- odlučuje o dodjeli priznanja fizičkim i pravnim osobama i članovima
- donosi odluku o proglašenju počasnog člana
- donosi odluku o visini godišnje članarine
- odlučuje o žalbama i prigovorima protiv odluka Upravnog odbora osim u slučaju kad se radi o odlukama o odabiru projektnih prijedloga u sustavu provedbe decentralizirane raspodjele javnih sredstava kojima upravlja udruga u kojem je slučaju za prigovore nadležno tijelo kojeg u te svrhe imenuje Skupština
- odlučuje o prigovorima zaposlenika, volontera i članova udruge u II stupnju. Prigovor Skupštini ima suspenzivni učinak odnosno odgađa stupanje na snagu odluka drugih tijela udruge do odluke Skupštine;
- donosi odluku o promjeni naziva i sjedišta udruge
- obavlja sve ostale aktivnosti koje su joj dodijeljene temeljem Statuta i zakona i koje nisu stavljene u nadležnost drugog tijela udruge

7.1.3. Zadaci i uloge Upravnog odbora i njegovih članova

Upravni odbor je upravno tijelo Udruge, obavlja i organizacijske/stručne poslove te vodi rad Udruge između dvije skupštine po Programu i odlukama Skupštine. Upravni Odbor ima 11 članova koje bira Skupština, na vrijeme od četiri godine. Upravljačko tijelo čine dva predstavnika (18 %) iz javnog sektora, i devet predstavnika (82%) iz gospodarskog i civilnog sektora. Članove upravnog odbora čine četiri predstavnice (36% osoba ženskog spola).

Upravni odbor obavlja sljedeće poslove:

- priprema nacrt Statuta i drugih dokumenata koje donosi Skupština;
- priprema strateške razvojne dokumente udruge s pratećim provedbenim dokumentima koje donosi Skupština;
- priprema godišnja izvješća o radu udruge koje donosi Skupština;
- priprema akcijski i financijski plan rada udruge za sljedeću kalendarsku godinu i izvješće o provedbi istih za prethodnu kalendarsku godinu koje donosi Skupština;
- priprema i druge akte na višegodišnjoj razini provedbe potrebne za rad udruge koje donosi Skupština;
- provodi odluke koje je donijela Skupština;
- imenuje i razrješuje voditelja i druge zaposlenike i volontere udruge;
- nadgleda rad Predsjednika, Dopredsjednika, voditelja i drugih zaposlenika te volontera udruge;
- promiče ciljeve i svrhu Udruge u javnosti;
- brine o informiranju članstva i javnosti,
- upravlja imovinom Udruge, prikupljanju i potrošnji novčanih sredstava te o načinu ulaganja ostvarene dobiti u ostvarenje i unapređenje djelatnosti udruge sukladno odredbama Statuta;
- donosi odluke o osnivanju podružnica;
- bira i razrješava članove stručnih tijela za vrednovanje projektnih prijedloga u sustavu provedbe decentralizirane raspodjele financijskih sredstava iz javnih izvora kojima upravlja Udruga;
- provodi postupak odabira projektnih prijedloga u sustavu provedbe decentralizirane raspodjele financijskih sredstava iz javnih izvora kojima upravlja Udruga;
- obavlja i druge poslove koje odredi Skupština.

Planirano je imenovanje voditelja LAG-a. Voditelj LAG-a bi radio stručno i tehničko pripremanje rada LAG-a, izvršavao odluke Skupštine i Upravnog Odbora. Dakle, obavljao bi stručne i tehničke poslove za potrebe tijela LAG-a, što podrazumijeva organiziranje poslovanja, edukacije, sastanke, te obavljanje administracijskih dužnosti, pripremu projekata, organizaciju i brigu o članovima LAG-a i sl. Do stvaranja uvjeta (tehničkih i financijskih) za postavljanje voditelja stručne poslove će uz svoje redovite poslove i u okviru realnih mogućnosti obavljati predsjednik LAG-a dopredsjednici i članovi UO. Ovi poslovi u tom periodu će se obavljati volonterski. Zbog specifične situacije sa područjem LAG-a, dva otoka, a sa željom da se članstvu i građanima da pravovremena informacijska potpora želi se stvoriti mogućnost da LAG ima dva administrativno-stručna punkta na kojima će moći dnevno funkcionirati i to jedan na otoku Pagu i jedan na Rabu. Na tim punktovima bi u početku radili

osposobljeni volonteri ili osobe na stručnom osposobljavanju sa nakanom zasnivanja stalnog radnog odnosa.

7.2. Financijski kapacitet za provedbu LRS

Kapaciteti za provedbu LRS osigurat će se provedbom Podmjere 19.2. Programa ruralnog razvoja – *Provedba operacija unutar CLLD strategije*, Podmjere 19.3. – *Priprema i provedba aktivnosti suradnje LAG-a*, Podmjere 19.4. – *Tekući troškovi i animacija* unutar mjere 19 - *Potpora lokalnom razvoju u okviru inicijative LEADER (CLLD – Lokalni razvoj pod vodstvom zajednice*. Ukupni iznos koji je LAG-u na raspolaganju je **819.984,38** EUR. Od toga je za provedbu Podmjere 19.2 predviđen iznos od **624.750,00** EUR, za provedbu Podmjere 19.3 **31.237,50** EUR te za provedbu Podmjere 19.4 **163.996,88** EUR.

Osim toga LAG će dio svojih tekućih troškova podmiriti kroz redovne prihode tj. članarine i kroz tu stavku predviđen je iznos od 80.000 kuna.

Prihodi koji nisu prikazani u detaljnom financijskom planu provedbe LRS odnose se na prihode ostvarene kroz provedbu projekata prijavljenih na ostale nacionalne natječaje bilo kao nositelj ili partner u projektu i kroz prijave na javne pozive.

Za takve će aktivnosti LAG izraditi poseban Akcijski plan sukladno analizi stanja i SWOT analizi te iskazom zainteresiranosti samih korisnika kroz formiranje Baze projekata.

8. FINANCIJSKI PLAN PROVEDBE LRS I RADA LAG-A

U prethodnom poglavlju opisani su stručni kapaciteti potrebni za provedbu LRS-a te je dan okvir potrebnih financijskih sredstava koje je nužno uložiti u ostvarenje zadanih ciljeva i prioriteta razvoja. U narednoj tablici prikazuju se sažeto potrebna sredstva za provedbu pojedinog Cilja, Aktivnosti i Tipa operacija u % od ukupnih sredstava koji se očekuju kroz provedbu Podmjere 19.2. – Provedba operacija unutar CLLD strategije te sredstava za provedbu Cilja 3. koji su proračunati na temelju intenziteta potpore za ove aktivnosti navedene u Programu ruralnog razvoja Republike Hrvatske do 2020. godine.

Tablica 12. Raspored planiranih sredstava ukupne javne potpore u EUR prema cilju, prioritetnoj mjeri, tipu operacije za razdoblje 2014-2020

Tip operacije PRR 2014.-2020.	Tip operacije LRS	Prioritetna mjera / aktivnost LRS	Cilj LRS	% od 19.2.	Ukupna javna potpora (EUR)				
					T.O. (EUR)	Aktivnosti (EUR)	Cilj (EUR)	UKUPNO 19.2	UKUPNO
PRR Tip operacije 6.3.1.	Tip operacije 1.1.1. – Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava	Prioritetna mjera / Aktivnost 1.1. – Modernizacija i razvoj poljoprivrednih gospodarstava	CILJ 1 – Jačanje konkurentnosti i održivosti lokalne poljoprivredne djelatnosti	72,03%	300.000,00	450.000,00	450.000,00		
PRR Tip operacije 6.1.1.	Tip operacije 1.1.2. – Potpora za pokretanje poslovanja mladim poljoprivrednicima				150.000,00				
PRR Tip operacije 4.2.1.	Tip operacije 2.1.1. - Potpora za razvoj novih proizvoda temeljenih na lokalnim resursima i potencijalima	Prioritetna mjera/ Aktivnost 2.1. - Kreiranje i plasman inovativnih proizvoda	CILJ 2 - Podrška razvoju inovativnim proizvodima zasnovanim na lokalnim resursima	27,97%	134.750,00	174.750,00	174.750,00		
PRR Tip operacije 16.4.1.	Tip operacije 2.1.2. - Kratki lanci opskrbe i lokalna tržišta ruralnim područjima				40.000,00				
PRR Tip operacije 19.3.1.	Tip operacije 3.1.1. - Priprema aktivnosti suradnje LAG-a	Prioritetna mjera/ Aktivnost 3.1. - Umrežavanje i uspostava suradnje sa srodnim organizacijama	CILJ 3 - Jačanje kapaciteta LAG-a i dionika sa ruralnog područja	5% od 19.2.	6.000,00	31,237,50	195.234,38	624.750,00	
PRR Tip operacije 19.3.2.	Tip operacije 3.1.2. - Provedba aktivnosti suradnje LAG-a				25.237,50			19.2 + 19.3. 655.987,50	

PRR Tip operacije 19.4.1.	Tip operacije 3.2.1. - Tekući troškovi i animacija	Prioritetna mjera/ Aktivnost 3.2. - Tekući troškovi i animacija		25% od 19.2.+ 19.3	163.996,88			819.984,38
----------------------------------	--	---	--	--------------------	-------------------	--	--	-------------------

CILJ / AKTIVNOST / TIP OPERACIJA	UKUPNO kroz LRS	GODIŠNJA ALOKACIJA U % ZA PRIPREMU I PROVEDBU									
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
CILJ 1/PM/A											
Broj planiranih projekata	23					20	3				
Planirana alokacija u %	72,03%					48,02%	24,01				
Planirana alokacija u EUR	450.000,00					300.000,00	150.000,00				
Broj realiziranih projekata							10	10	3		
Realizirani projekti u %							24.01%	24.01%	24.01%		
Realizirani projekti u EUR							150.000,00	150.000,00	150.000,00		
Tip operacije 1.1.1.											
Broj planiranih projekata	20					20					
Planirana alokacija u %	48,02%					48,02%					
Planirana alokacija u EUR	300.000,00					300.000,00					
Broj realiziranih projekata							10	10			
Realizirani projekti u %							24.01%	24.01%			
Realizirani projekti u EUR							150.000,00	150.000,00			
Tip operacije 1.1.2.											
Broj planiranih projekata	3						3				
Planirana alokacija u %	24,01%						24,01%				
Planirana alokacija u EUR	150.000,00						150.000,00				
Broj realiziranih projekata									3		
Realizirani projekti u %									24.01%		
Realizirani projekti u EUR									150.000,00		

CILJ 2/PM/A							
Broj planiranih projekata	7		5	2			
Planirana alokacija u %	27,97%		21,57%	6,40			
Planirana alokacija u EUR	174.750,00		134.750,00	40.000,00			
Broj realiziranih projekta				3	3	1	
Realizirani projekti u %				12,94%	11,83%	3,20%	
Realizirani projekti u EUR				80.850,00	73.900,00	20.000,00	
Tip operacije 2.1.1.							
Broj planiranih projekata	5		5				
Planirana alokacija u %	21,57%		21,57%				
Planirana alokacija u EUR	134.750,00		134.750,00				
Broj realiziranih projekta				3	2		
Realizirani projekti u %				12,94%	8,63%		
Realizirani projekti u EUR				80.850,00	53.900,00		
Tip operacije 2.1.2.							
Broj planiranih projekata	2			2			
Planirana alokacija u %	6,40%			6,40%			
Planirana alokacija u EUR	40.000			40.000			
Broj realiziranih projekta					1	1	
Realizirani projekti u %					3,20%	3,20%	
Realizirani projekti u EUR					20.000,00	20.000,00	

